

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Lucie Francová

Účast obhájce v přípravném řízení

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Simona Heranová, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 28. 8. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 171 296 znaků včetně mezer.

Lucie Francová

V Praze dne 28. 8. 2023

Poděkování

Tímto děkuji vedoucí své diplomové práce, JUDr. Simoně Heranové, Ph.D., za odborné vedení a cenné rady a připomínky, které mi poskytla při jejím zpracování. Dále děkuji také svým rodičům za podporu při psaní této diplomové práce i během celého studia.

Obsah

Úvod	5
1. Zásada zajištění práva na obhajobu	7
2. Postavení obhájce v přípravném řízení	12
2.1. Obhájcem může být jen advokát	12
2.2. Zvolený obhájce.....	16
2.2.1. Pluralita obhájců	20
2.2.2. Vyloučení zvoleného obhájce z obhajoby	22
2.3. Ustanovený obhájce	25
2.4. Důvody nutné obhajoby	27
2.4.1. Vzdání se obhájce v případech nutné obhajoby	29
2.5. Práva a povinnosti obhájce	31
3. Obhajoba v přípravném řízení	35
3.1. Přípravné řízení	35
3.2. Obhajoba před zahájením trestního stíhání	37
3.2.1. Obhajoba zadrženého podezřelého	38
3.2.2. Právní pomoc advokáta při podání vysvětlení	41
3.3. Obhajoba obviněného po zahájení trestního stíhání	45
3.3.1. Právo radit se s obhájcem a vyjadřovat se ke všem skutečnostem	48
3.3.2. Právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící obhajobě, vyhledávat, předkládat a navrhnout důkazy k provedení	52
3.3.3. Právo obhájce účastnit se vyšetřovacích úkonů	58
3.3.4. Právo obhájce nahlížet do spisů	61
Závěr	63
Seznam zkratk	65
Seznam použitých zdrojů	66
Název diplomové práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce	71
Název diplomové práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce	72

Úvod

Tématem předkládané diplomové práce je účast obhájce v přípravném řízení. Hlavní obsahovou náplní této práce je tedy právo na obhajobu, osoba obhájce, jeho práva, povinnosti, postavení a role při plnění úkolů v přípravném řízení.

Zásadu zajištění práva na obhajobu lze bezpochyby považovat za jednu z nejdůležitějších zásad, která je pro trestní řízení stěžejní a bez níž by moderní trestní proces nemohl fungovat. Tato zásada se uplatní jak v přípravném řízení, tak i v dalších stádiích trestního procesu. Účast obhájce v přípravném řízení je velice důležitá, neboť úkolem obhájce je zabezpečit obhajobu a ochranu práv osoby, proti níž se trestní řízení vede. Obhájce má samozřejmě také dohlížet na zákonný a spravedlivý průběh trestního procesu, aby orgány činné v trestním řízení prováděly úkony trestního řízení řádně a včas a aby byly náležitě objasněny veškeré skutečnosti důležité pro trestní řízení a opatřeny důkazy svědčící ve prospěch osoby, kterou obhajuje.

Cílem této práce je objektivně popsat, analyzovat a objasnit roli obhájce v přípravném řízení, a to jak ve fázi před zahájením trestního stíhání, tak ve fázi po zahájení trestního stíhání, zhodnotit stávající právní úpravu obsaženou zejména v trestním řádu a její nedostatky, případně také navrhnout de lege ferenda žádoucí legislativní změny a úpravy v této oblasti. Při psaní této diplomové práce bude čerpáno primárně z relevantních právních předpisů, odborných publikací, článků a příspěvků a dále samozřejmě i z judikatury Nejvyššího soudu a Ústavního soudu České republiky.

Tato práce je rozdělena na úvod, tři samostatné části a závěr. První část práce se věnuje zásadě zajištění práva na obhajobu, jejímu obsahu a zakotvení práva na obhajobu ve vnitrostátních právních předpisech i mezinárodních lidskoprávních dokumentech. Druhá část práce se týká postavení obhájce v přípravném řízení. Obhájcem v trestním řízení může být podle § 35 odst. 1 trestního řádu pouze advokát, proto bude věnována pozornost i relevantním ustanovením zákona o advokacii a dalších stavovských předpisů. Druhá část se skládá z několika kapitol a bodů, které se postupně věnují osobě obhájce, vzniku a zániku právního poměru mezi obviněným a obhájcem, kdy obhájce si může obviněný sám zvolit nebo mu je ustanoven soudem, pluralitě obhájců, nutné obhajobě a jejím důvodům a právům a povinnostem obhájce. Ve třetí a nejdůležitější části této práce bude rozebrána obhajoba v přípravném řízení. Nejprve bude vymezeno přípravné řízení, jeho cíle, fáze, formy a orgány podílející se na průběhu přípravného řízení. Dále bude analyzována obhajoba před zahájením trestního stíhání, kdy se práce zaměří na obhajobu zadrženého podezřelého a na právní pomoc advokáta při podání vysvětlení. Třetí kapitola části třetí se pak bude zabývat obhajobou obviněného po zahájení trestního stíhání a jednotlivými prostředky

obhajoby jako je právo obviněného radit se s obhájcem a vyjadřovat se ke všem skutečnostem, právo obhájce uvádět okolnosti a důkazy svědčící obhajobě, vyhledávat, předkládat a navrhnout důkazy, právo obhájce účastnit se vyšetřovacích úkonů a nahlížet do trestního spisu.

Tato práce se zaměřuje na obhajobu dospělých v České republice a vzhledem k rozsahu práce nebude v jejím rámci řešena komparace se zahraniční právní úpravou a nebudou řešeny ani specifické otázky týkající se obhajoby mladistvých podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, obhajoby právnických osob podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim a obhajoby s mezinárodním prvkem podle zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních.

1. Zásada zajištění práva na obhajobu

Právo na obhajobu je považováno za jedno z nejdůležitějších základních práv osoby, proti níž se vede trestní řízení. Lze ho vymezit jako soubor práv daných osobě k tomu, aby se mohla účinně bránit proti vznesenému obvinění.¹ Smyslem a účelem práva na obhajobu je zajistit ochranu zákonných zájmů a práv osoby, proti níž se řízení vede, tedy aby v trestním řízení byly náležitě a včas objasněny všechny skutečnosti a opatřeny důkazy svědčící ve prospěch i neprospěch obviněné osoby. Cílem trestního řízení je pak zajistit, aby nevinná osoba byla zproštěna obvinění a aby skutečný pachatel trestného činu byl odsouzen jen za takový trestný čin, který spáchal a aby mu byl uložen spravedlivý trest podle zákona.² Zásada zajištění práva na obhajobu jako jedna ze základních zásad, na nichž je celé trestní řízení vystavěno, se uplatní ve všech jeho stádiích, nicméně některá dílčí práva se z jejich povahy aplikují již v přípravném řízení a některá až v řízení před soudem.

Právo na obhajobu je nedílnou součástí práva na spravedlivý proces a je zakotveno v mezinárodních lidskoprávních dokumentech, zejména v čl. 6 odst. 3 písm. b) a písm. c) Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod (dále jen „Úmluva“) a v čl. 14 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen „Pakt“).

Úmluva obsahuje následující výčet minimálních práv obviněného z trestného činu:

- a) být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu,
- b) mít přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby,
- c) obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá obviněný prostředky na zaplacení obhájce, tak má právo, aby mu byl obhájce poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují,
- d) vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslechu svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek jako svědků proti sobě,
- e) mít bezplatnou pomoc tlumočníka, jestliže obviněný nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví.

¹ Jelínek J., Uhlířová M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 17.

² Šámal, P., Novotný, F., Růžička, M., Vondruška, F., Novotná, J. Přípravné řízení trestní. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, Beckovy příručky pro právní praxi, str. 74.

Obdobně upravuje minimální záruky obviněného Pakt, který stanoví, že každý, kdo je obviněn z trestného činu má:

- a) být neprodleně a podrobně informován v jazyce, kterému rozumí, o povaze a důvodu obvinění proti němu,
- b) mít dostatek času a možností pro přípravu své obhajoby a možnost spojit se s obhájcem podle své vlastní volby,
- c) být souzen bez zbytečného odkladu,
- d) být souzen za své přítomnosti a obhajovat se osobně nebo prostřednictvím obhájce, kterého si sám zvolí, má být poučen o svých právech a má mu být poskytnuta právní pomoc v každém případě, kdy toho zájmy spravedlnosti vyžadují, a aniž by v takovém případě sám platil náklady, jestliže nemá dostatečné prostředky k úhradě,
- e) mít možnost, aby provedl nebo dal provést výslech svědků proti sobě a aby měl možnost účasti u výslechu svědků svědčících v jeho prospěch za stejných podmínek jako u svědků svědčících proti němu,
- f) právo na pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku nebo nemluví jazykem, jehož se užívá u soudu,
- g) nikdo nesmí být nucen svědčit proti sobě nebo přiznat vinu.

Podle čl. 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) jsou tyto ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy, jimiž je Česká republika vázána, součástí právního řádu, jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem v případě rozporu mezi mezinárodní smlouvou a zákonem. Často se však setkáme s tím, že mezinárodní smlouva a vnitrostátní právo obsahují ustanovení, která jsou vůči sobě ve vzájemném souladu. V takovém případě se použije tuzemské právo, nicméně při jeho interpretaci a aplikaci se zohlední i ustanovení Úmluvy či jiné mezinárodní smlouvy, a zejména pak také judikatura Evropského soudu pro lidská práva. Soudy a jiné vnitrostátní orgány musejí dbát, aby jejich výklad a aplikace zákonů a dalších právních předpisů byly v souladu s mezinárodní smlouvou.³

V českém právním řádu se právo na obhajobu vyskytuje již v ústavním pořádku, což je důkazem jeho nezpochybnitelného významu. Zásada zajištění práva na obhajobu je upravena konkrétně v čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), který stanoví, že obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obviněný obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona

³ Repík B.: Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: Nakladatelství Orac 2002, str. 12-13.

mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon také stanoví, ve kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce. Hlava pátá Listiny obsahuje i další ustanovení, která s právem na obhajobu úzce souvisejí, zejména právo na právní pomoc v řízení před soudy, právo obviněného odepřít výpověď, právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům, právo na tlumočníka, zásadu presumpce nevinny nebo zásadu ne bis in idem, tj. že nikdo nemůže být trestně stíhán za čin, pro který již byl pravomocně odsouzen nebo zproštěn obžaloby.

Na úrovni zákona je zásada zajištění práva na obhajobu upravena v ustanovení § 2 odst. 13 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „trestní řád“ nebo „TŘ“), podle kterého ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení vhodným způsobem a srozumitelně poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si může zvolit obhájce, všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny poučit ho o jeho právech a umožnit mu plné uplatnění těchto práv. Nicméně nutno dodat, že zásada zajištění práva na obhajobu se prolíná celým trestním řádem a je podrobněji rozvedena v jeho dalších ustanoveních, která upravují práva obviněného (§ 33 TŘ), osobu obhájce (§ 35 TŘ), práva a povinnosti obhájce (§ 41 TŘ) nebo účast obviněného a obhájce při vyšetřování (§ 165 TŘ).⁴

Z výše uvedeného tedy plyne, že zatímco Úmluva, Pakt a Listina přiznávají právo na obhajobu pouze obviněnému, subjektem práva na obhajobu podle zmíněného ustanovení trestního řádu je osoba, proti níž se trestní řízení vede, přičemž touto osobou se rozumí nejen obviněný (§ 32, § 160 TŘ), obžalovaný (§ 12 odst. 8 TŘ) a odsouzený (§ 12 odst. 9 TŘ), ale i osoba podezřelá ze spáchání trestného činu (§ 76 odst. 6 TŘ) a osoba podezřelá v případech tzv. zkráceného přípravného řízení (§ 179b odst. 2 TŘ).⁵

Právo na obhajobu jakožto ústavně zaručené právo náleží nejen fyzickým osobám, ale samozřejmě také právnickým osobám, které se ocitnou v postavení osoby, proti níž se vede trestní řízení, a to ve stejném rozsahu jako fyzickým osobám, s výjimkou toho, že na obviněnou právnickou osobu se dle speciálního ustanovení § 35 odst. 2 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „ZTOPO“) neaplikují ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě. Za právnickou osobu činí v trestním řízení úkony a vykonává veškerá její práva fyzická osoba, která je k tomu oprávněna dle § 34 ZTOPO, a obhájce pak existuje vedle této osoby.⁶

⁴ Mulák, J.: Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges 2019, str. 258-259.

⁵ Jelínek, J., Uhlířová M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 18.; Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer 2019, str. 101.

⁶ Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2018, str. 754-760.

Obsah zásady zajištění práva na obhajobu lze dle nauky rozdělit do tří složek:⁷

1. právo hájit se v procesu sám a prostředky dle vlastního rozhodnutí (tzv. materiální nebo též osobní obhajoba), které zahrnuje především právo obviněného účastnit se osobně projednání věci před soudem, právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které jsou mu kladeny za vinu a ke všem důkazům o nich, včetně práva nevypovídat, právo uvádět okolnosti a důkazy ve prospěch obhajoby, právo činit návrhy a podávat žádosti a opravné prostředky, právo vyhledat a předložit důkaz a navrhnout jeho provedení, právo samostatně důkazy provádět za podmínek stanovených v trestním řádu,
2. právo zvolit si obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby (tzv. formální obhajoba) včetně práva na ustanovení obhájce a práva obhájce účastnit se procesních úkonů,
3. právo vyžadovat od orgánů činných v trestních řízení takový postup, aby byl zjištěn skutkový stav věci bez důvodných pochybností a v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí, to znamená, aby orgány činné v trestním řízení se stejnou pečlivostí objasňovaly všechny okolnosti a prováděly veškeré důkazy svědčící ve prospěch i neprospěch obviněného, a to i bez návrhu.

Všechny tyto tři složky práva na obhajobu tvoří podstatu trestně procesní zásady zajištění práva na obhajobu. Podrobněji bude o jednotlivých právech obhajoby pojednáno v dalších částech této práce.

Obsahu práva na obhajobu a významu obhajoby v trestních věcech se dlouhodobě věnují také soudy ve svých rozhodnutích, což dokládá poměrně bohatá judikatura na toto téma. Některá významná soudní rozhodnutí týkající se jednotlivých práv obhajoby budou předmětem příslušných kapitol dalších částí této práce, na tomto místě lze zmínit, že Ústavní soud se opakovaně vyjadřuje o právu na obhajobu jako o „jednom z nejdůležitějších základních práv osob, proti nimž se trestní řízení vede, které směřuje k dosažení spravedlivého rozhodnutí, vydaného nejen v zájmu trestně stíhané osoby, ale nepochybně také v zájmu demokratického právního státu“ a dále také jako o „základní podmínce spravedlivého procesu, v němž vina obviněného má být zjištěna“.⁸

Závažné porušení práva na obhajobu v trestním řízení je podstatnou procesní vadou a může být mimo jiné důvodem pro vrácení věci státnímu zástupci k došetření (srov. § 188 odst. 1 písm. e) TŘ), zrušení rozsudku soudu prvního stupně v odvolacím řízení (srov. § 258 odst. 1 písm. a) TŘ) nebo důvodem pro podání dovolání (srov. § 265b TŘ).⁹ Takovým porušením práva na obhajobu může být provedení výslechu obviněného v případech nutné obhajoby bez přítomnosti

⁷ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, str. 185-187; Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer 2019, str. 101, str. 202.

⁸ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 25. září 1996, sp. zn. III. ÚS 83/96.

⁹ Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer 2019, str. 100.

obhájce bezprostředně po sdělení obvinění (srov. nález Ústavního soudu ze dne 15. května 1997, sp. zn. IV. ÚS 153/96). Závažnou vadou přípravného řízení může být také porušení práva na obhajobu, které spočívá v tom, že obhájce obviněného nebyl upozorněn na možnost prostudovat vyšetřovací spis a učinit návrh na doplnění vyšetřování, resp. že neměl dostatek času k jeho prostudování a neměl k dispozici celý spis (srov. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 1. července 1997, sp. zn. 12 To 76/97 [R 50/1998 tr.]).

Závěrem první části práce lze shrnout, že zásada zajištění práva na obhajobu je bezpochyby jednou ze zásad, která je stěžejní pro fungování moderního trestního řízení a je zárukou možnosti obrany osob před nezákonným a nespravedlivým postupem orgánů činných v trestním řízení. Tato zásada je upravena nejen ve vnitrostátním, ale také v mezinárodním právu. Problematice práva na obhajobu se široce věnuje i judikatura tuzemských soudů, zejména Ústavního soudu, ale samozřejmě i mezinárodních soudů, například Evropského soudu pro lidská práva. Je nutné si uvědomit, že do postavení osoby, proti níž se vede trestní řízení, se může bez svého zavinění dostat každý, a proto je důležité, aby v demokratickém právním státě existovaly procesní záruky a aby taková osoba měla možnost se hájit a prokázat svou nevinu, a to buď sama nebo s pomocí svého obhájce.

2. Postavení obhájce v přípravném řízení

Nedílnou součástí práva na obhajobu je právo zvolit si obhájce a radit se s ním. Toto právo patří nepochybně k nejdůležitějším obhajovacím právům obviněného, a to z důvodu, že účastí obhájce v trestním řízení dochází k posílení postavení osoby obviněného, neboť obviněný zpravidla nedisponuje dostatečnými znalostmi právních předpisů a svých práv a povinností z nich plynoucích, a i přes poučení o svých právech ze strany orgánů činných v trestním řízení není schopen svá práva využívat a sám se řádně a účinně hájit. Naproti tomu obhájce zná relevantní právní předpisy a své teoretické znalosti a praktické zkušenosti s prováděním obhajoby je povinen využívat ve prospěch svého klienta, tj. obviněného.¹⁰

Obhájce v trestním řízení vystupuje jako právní zástupce obviněného, což znamená, že jedná výlučně v zastoupení obviněného, tedy jménem, ve prospěch a se souhlasem obviněného. Výjimkou jsou případy, kdy obhájce uplatňuje v řízení svá práva, nejčastěji právo na odměnu a náhradu hotových výdajů, potom jedná svým vlastním jménem. Výjimečně může obhájce jednat i proti vůli obviněného, a to tehdy, je-li svéprávnost obviněného omezena. Důležité je také zmínit, že pokud jde o osobní právo či povinnost obviněného, jako je například povinnost dostavit se na předvolání k výslechu, nemůže ho při tomto úkonu jeho obhájce zastoupit. Hlavním úkolem obhájce je poskytovat obviněnému právní pomoc, chránit práva a oprávněné zájmy obviněného a dohlédnout na to, aby v řízení byla ve prospěch obviněného využita veškerá práva a prostředky, které zákon obviněnému dává, a aby obviněný nebyl na svých právech zkrácen. Obhájce má napomáhat tomu, aby v řízení byly řádným a včasným způsobem objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu alespoň zmírňují, a sledovat, aby orgány činné v trestním řízení nevyhledávaly důkazy pouze v neprospěch obviněného, čímž má přispět ke správnému a spravedlivému objasnění a rozhodnutí věci.¹¹

Právní úprava postavení obhájce je obsažena primárně v § 35 až § 41 trestního řádu, nicméně obhájce a jeho práv a povinností se dotýkají i další ustanovení trestního řádu, která budou rozvedena ve třetí části této práce.

2.1. Obhájcem může být jen advokát

Ustanovení § 35 odst. 1 věta první trestního řádu zakládá monopol advokacie pro výkon obhajoby v trestních věcech, když stanoví, že obhájcem v trestním řízení může být pouze advokát. Tím se dle § 4 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii (dále jen „zákon o advokacii“ nebo „ZA“)

¹⁰ Jelínek J., Uhlířová M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 79.

¹¹ Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, str. 243; Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 209-210.

rozumí ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou (dále jen „Komora“). K tomu, aby byla osoba zapsána do takového seznamu, musí nejprve kumulativně splňovat podmínky uvedené v § 5 zákona o advokacii, mezi které patří plná svéprávnost, bezúhonnost, vysokoškolské právnické vzdělání, tříletá právní praxe advokátního koncipienta, úspěšné složení advokátní zkoušky, uhrazení poplatku za zápis do seznamu, složení slibu do rukou předsedy Komory, absence kárného opatření spočívajícího ve vyškrtnutí ze seznamu advokátů, absence vyškrtnutí z důvodu konkursu nebo insolvence a neexistence jiného pracovního či služebního poměru včetně toho, že osoba nevykonává činnost neslučitelnou s výkonem advokacie. Po splnění všech předepsaných podmínek musí osoba podat písemnou žádost o zápis a následně jí vzniká právní nárok na zapsání do seznamu advokátů.¹²

Z výše uvedeného vyplývá, že v českém trestním řízení nemůže být obhájcem jakákoliv osoba, přestože by měla vysokoškolské právnické vzdělání. Oproti tomu v Rakousku je možnost vykonávat obhajobu upravena širěji a obhájcem může být kromě advokáta i osoba, která má oprávnění vyučovat trestní právo hmotné a procesní na rakouské univerzitě, nebo osoba, která je na základě zákona jinak oprávněna k zastupování v trestních věcech (v určitých případech například notář).¹³

V České republice máme poměrně vysoký počet příslušníků advokátního stavu a každý rok dochází k nárůstu počtu nových advokátů. Od roku 2005 do roku 2019 se zvýšil počet aktivních advokátů ze 7 553 na 12 162 a každý rok přibude průměrně kolem 600 nově zapsaných advokátů.¹⁴ Lněnička však správně upozorňuje na to, že „označení advokát nedává žádnou představu o tom, zda se advokát skutečně seriózně zabývá i obhajobou ve věcech trestních (...) označení advokát, bohužel, ještě neznamená, že se jedná o odborníka v trestním právu.“¹⁵ Proto je třeba mít na paměti, že přestože advokát by měl být schopen poskytovat právní služby ve všech oblastech práva včetně obhajoby ve věcech trestních (srov. § 1 ZA), tak ne každý advokát se aktivně trestnímu právu věnuje, a i když může mít dostatečné teoretické znalosti, nedisponuje praktickými zkušenostmi s obhajobou, které mu umožňují vykonávat tu nejkvalitnější obhajobu.

Stávající právní úprava dává obhájci možnost, aby se pro jednotlivé úkony trestního řízení dal zastoupit advokátním koncipientem, s výjimkou řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně, před vrchním soudem nebo nejvyšším soudem, nicméně nahlížet do spisů může

¹² Kovářová, D. a kol. Zákon o advokacii a stavovské předpisy. Komentář. Praha: Wolters Kluwer 2017, str. 21-22.

¹³ Jelínek J., Uhlířová M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 339-340.

¹⁴ Statistika nuda je, má však cenné údaje. Část I. – Kolik nás je a kde jsme? In advokatnidenik.cz [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2020/07/08/statistika-nuda-je-ma-vsak-cenne-udaje-cast-i-kolik-nas-je-a-kde-jsme>.

¹⁵ Lněnička, J. Advokát a obhájce ve věcech trestních. In: Bulletin advokacie č. 8 (1995), str. 51.

koncipient i v těchto řízeních (§ 35 odst. 1 TŘ ve spojení s § 26 odst. 2 ZA). Toto zákonné omezení substitučního oprávnění koncipienta je odůvodněno závažností a složitostí trestních případů, které soudy vyššího stupně projednávají a rozhodují.¹⁶ Kromě tohoto existuje ještě další omezení vyplývající z čl. 6 usnesení představenstva České advokátní komory č. 6/1998 Věstníku ze dne 8. prosince 1998, kterým se stanoví pravidla pro výkon substitučního oprávnění advokátních koncipientů a jiných zaměstnanců advokáta, dle kterého jestliže advokát chce ustanovit advokátního koncipienta svým zástupcem, smí tak učinit nejdříve po třech, resp. dvanácti měsících jeho právní praxe. Ke kvalitě obhajoby má nepochybně přispívat i omezení rozsahu zastoupení advokátním koncipientem jen pro jednotlivé úkony trestního řízení, a contrario tedy platí, že advokát se nemůže nechat zastoupit advokátním koncipientem pro celé trestní řízení. Nicméně trestní řád ani stavovské předpisy advokacie nestanoví konkrétní počet takových úkonů, proto lze dovodit, že advokátní koncipient může být pověřen zastupováním pro jeden úkon či dokonce pro neomezený počet úkonů obhajoby, a to tak, že ve skutečnosti vykonává všechny úkony obhajoby v dané trestní věci.¹⁷ Uvedený závěr podporuje například usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. června 2005, sp. zn. 3 Tdo 567/2005, kterým rozhodl Nejvyšší soud o dovolání obviněného, v němž obviněný namítal, že jemu ustanovený obhájce zmocnil bez jakéhokoliv omezení, a tedy v rozsahu odporujícím § 35 odst. 1 trestního řádu, k zastupování v trestní věci advokátní koncipientku, s níž policejní orgán jednal jako s obhájkyň, čímž došlo k naplnění dovolacího důvodu dle § 265b odst. 1 písm. c) trestního řádu. Nejvyšší soud při posuzování této otázky konstatoval, že obviněný zde napadá způsob výkonu obhajoby, konkrétně rozsah zmocnění advokátní koncipientky, a došel k závěru, že obviněný v řízení obhájce měl a že „*naplnění uvedeného dovolacího důvodu, tj. že obviněný neměl v řízení obhájce, ačkoli ho podle zákona mít měl, nelze spatřovat ve vlastním způsobu výkonu obhajoby obviněného ustanoveným obhájcem, tedy například i v tom, že obhájce se v rozporu s ustanovením § 35 odst. 1 TŘ nechal zastoupit advokátním koncipientem pro všechny úkony obhajoby.*“ Přesto nesmíme zapomínat, že obhájcem obviněného zůstává ten advokát, jehož si obviněný zvolil, případně který mu byl ustanoven soudem, a pouze ten je odpovědný za kvalitu a výkon prováděné obhajoby, neboť advokátní koncipient jedná vždy pouze jako zástupce advokáta, tedy jeho jménem a na jeho zodpovědnost. Advokát by tak měl vždy pečlivě uvážit, zda koncipienta pověří provedením úkonů obhajoby,

¹⁶ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 437.

¹⁷ Tichý, J.: Ještě k rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem při trestní obhajobě. In: Bulletin advokacie č. 2 (2005), str. 65.

a to s přihlédnutím ke složitosti případu, ale i k dosavadním zkušenostem, schopnostem a právním znalostem konkrétního advokátního koncipienta.¹⁸

Zákon o advokacii připouští, aby se advokát v rámci svého pověření nechal zastoupit jiným advokátem (§ 26 odst. 1 ZA). Vykonává-li advokacii samostatně a brání-li mu jakákoliv překážka v jejím výkonu, je advokát dokonce povinen ustanovit jiného advokáta po dohodě s ním svým zástupcem (§ 27 odst. 1 ZA). K této problematice se vyjádřila Kovářová, která se domnívá, že klient má právo požadovat, aby jeho advokát obstarával všechny záležitosti osobně a substitute je v takovém případě vyloučena, protože advokát je vázán pokyny svého klienta. Takové ujednání je naprosto legitimní a advokát ho nesmí porušit, neboť by se tím dopustil kárného provinění.¹⁹ V opačném duchu se k této věci vyjádřil Mandák, který uvádí, že zastoupení advokáta jiným advokátem nemůže být v trestní věci vyloučeno zákazem obviněného, neboť může nastat situace, kdy se obhájce nebude moci účastnit úkonu trestního řízení pro nemoc či časovou kolizi a bude tedy nucen požádat o pomoc jiného advokáta. Naprosto souhlasím s názorem tohoto autora, že obhájce by měl učinit vše, co je v jeho silách, aby vyhověl přání klienta obhajovat jej osobně a substitute by měla být vždy pouze krajním řešením v případech, kdy nelze postupovat jinak.²⁰ Otázka přípustnosti substitute by s ohledem na jednoznačné uspořádání práv a povinností mezi stranami měla být vždy výslovně upravena, a to ve smlouvě o poskytování právních služeb, kterou uzavírá advokát při převzetí obhajoby se svým klientem, přičemž si myslím, že není vzhledem k uvedenému vhodné, aby klient bez výhrad trval na vyřízení věci konkrétním advokátem, ale měl by vždy dát předem souhlas a umožnit zastoupení svého advokáta. V souvislosti s danou problematikou a na podporu mého názoru lze zmínit například usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. ledna 2012, sp. zn. 8 Tdo 1454/2011 [R 6/2013 tr.], podle něhož jestliže obviněný požádá o odročení hlavního líčení z důvodu, že trvá na osobní účasti svého obhájce, a následně mu pro hlavní líčení udělí novou plnou moc, ve které zakáže obhájci dát se zastoupit jiným advokátem, lze tento postup obviněného hodnotit jako snahu o obstrukce mající za cíl překazit konání hlavního líčení, ovšem za podmínky, že zde neexistuje vážný důvod, pro který by mělo být obviněnému vyhověno.

Od výše popsaného substitučního zastoupení, při kterém má obviněný po celou dobu jen jednoho přímého (zvoleného či ustanoveného) obhájce, který se pro určité úkony či část řízení nechává zastoupit jiným advokátem, je nutné odlišovat pluralitu obhájců, tedy situaci, kdy si

¹⁸ Tichý, J.: Ještě k rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem při trestní obhajobě. In: Bulletin advokacie č. 2 (2005), str. 65.

¹⁹ Kovářová, D. a kol. Zákon o advokacii a stavovské předpisy. Komentář. Praha: Wolters Kluwer 2017, str. 463.

²⁰ Mandák, V. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. In: Bulletin advokacie č. 10 (2003), str. 32.

obviněný pro svou obhajobu zvolí současně dva nebo více obhájců, již se budu věnovat v bodě 2.2.1. této práce.

Novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb., jež nabyla účinnosti 1. ledna 2002 (dále jen „velká novela“), přinesla do právního předpisu odstavec druhý ustanovení § 35, kterým upravila případy, kdy nesmí být advokát obhájcem obviněného. Zvoleným či ustanoveným obhájcem nemůže být advokát, proti kterému je nebo bylo vedeno trestní stíhání, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby. Dále podle odstavce 3 téhož ustanovení v trestním řízení nemůže být obhájcem advokát, který v tomto řízení vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo vykonává funkci tlumočnicka. Přijetím velké novely došlo k rozšíření neslučitelnosti postavení obhájce s postavením svědka, znalce a tlumočnicka na celé trestní řízení (dříve platilo omezení jen pro hlavní líčení a veřejné zasedání), a to za splnění podmínky, že v řízení obhájce skutečně vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo tlumočí, což znamená, že nestačí pouhé předvolání obhájce jako svědka nebo úmysl orgánu činného v trestním řízení v budoucnu obhájce jako svědka vyslechnout (srov. nálezh Ústavního soudu ze dne 3. dubna 2008, sp. zn. II. ÚS 2445/07).²¹

Tyto obecné důvody pro vyloučení konkrétního advokáta z obhajování doplňuje speciální ustanovení § 44 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“ nebo „ZSVM“), které se aplikuje pouze v řízení ve věcech mladistvých, a které stanoví, že zvoleným či ustanoveným obhájcem mladistvého nemůže být advokát, který současně zastupuje osobu, jejíž zájmy si odporují se zájmy mladistvého, a také ten advokát, který byl mladistvému jako obhájce takovou osobou zvolen.

Jestliže se advokát z výše uvedených důvodů stane v průběhu trestního řízení nezpůsobilým k výkonu funkce obhájce, rozhodne podle § 37a odst. 1 písm. a) trestního řádu v přípravném řízení soudce o vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce z obhajování, resp. podle § 40a odst. 1 trestního řádu o zproštění ustanoveného obhájce povinnosti obhajování. Kromě těchto však existují i další důvody pro vyloučení, resp. zproštění advokáta povinnosti obhajování, které budou rozebrány v následujících bodech této práce.

2.2. Zvolený obhájce

Právo zvolit si obhájce a radit se s ním během úkonů prováděných orgány činnými v trestním řízení patří dle § 33 odst. 1 trestního řádu k základním obhajovacím právům

²¹ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 438.

obviněného. Trestní řád je založen na prioritě volby obhájce, což znamená, že je zásadně rozhodnutím obviněného, zda a kterého advokáta svou obhajobou v trestním řízení pověří, a takto zvolený obhájce má vždy přednost před obhájcem ustanoveným soudem i před obhájcem zvoleným jinou oprávněnou osobou (srov. nálezn Ústavního soudu ze dne 25. září 1996, sp. zn. III. ÚS 83/96, podle kterého je „ústavně nepřípustné nahradit zvoleného obhájce obhájcem ustanoveným, případně vedle zvoleného obhájce vnútit obviněnému obhájce *ex offo*“).²²

Obviněný vždy zmocňuje svého obhájce k zastupování v konkrétní trestní věci, což znamená, že zvolený (či ustanovený) obhájce nemůže bez dalšího vykonávat obhajobu i v jiné trestní věci téhož obviněného (srov. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 30. března 1994, sp. zn. 1 To 44/94). Volbu obhájce je možné učinit kdykoliv v průběhu řízení, přičemž lze zmocnit obhájce k zastupování po celou dobu trestního stíhání, nebo jen pro určitý úsek trestního řízení (například jen pro přípravné řízení nebo hlavní líčení před soudem prvního stupně) či k provedení konkrétního úkonu (například sepsání stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání).²³

Obviněný se na zastupování v trestním řízení domluví s konkrétním advokátem, který s převzetím obhajoby musí vyslovit souhlas. Mezi oběma stranami je uzavřena ústní či písemná smlouva o poskytování právních služeb, která je právním důvodem vzniku zastoupení, a svou povahou je smlouvou příkazní dle ustanovení § 2430 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Tato smlouva upravuje právní poměr mezi advokátem a jeho klientem, tj. obviněným, a veškerá práva a povinnosti z něj vyplývající včetně práva advokáta na odměnu za poskytnuté právní služby. Zároveň obviněný uděluje svému obhájci plnou moc pro zastupování v trestním řízení, kterou obhájce svým podpisem přijímá a prokazuje jejím prostřednictvím orgánům činným v trestním řízení, že je oprávněn obviněného v konkrétní trestní věci obhajovat a v jakém rozsahu. V okamžiku, kdy dojde k předložení plné moci k výkonu obhajoby, nastanou účinky zvolení obhájce vůči příslušnému orgánu činnému v trestním řízení bez ohledu na to, kdy byla sjednána smlouva o poskytování právních služeb (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. července 2009, sp. zn. 4 Tz 41/2009 [R 51/2010 tr.]).²⁴ V souladu s ustanovením § 18 odst. 1 zákona o advokacii je advokát oprávněn poskytování právních služeb odmítnout, pokud nebyl podle zvláštních právních předpisů ustanoven nebo Komorou k poskytnutí právních služeb určen. Advokát se tedy může rozhodnout nepřijmout plnou moc a neobhajovat obviněného, nicméně s ohledem na zachování advokátní etiky by odmítnutí právní pomoci mělo být náležité

²² Fenyk, J., Hájek, R., Stříž, I., Polák, P.: Trestní zákoník a trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Praha: Linde 2010. str. 126.

²³ Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, str. 268.

²⁴ Jelínek J., Uhlířová M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 132-133.

odůvodněno. Považuje se za vhodné, aby advokát odmítl převzetí obhajoby zejména v případech, kdy je pracovní nadměrně vytížen, obhajobě v trestních věcech se buď vůbec nevěnuje nebo nemá potřebné zkušenosti s obhajobou v takto složité trestní věci, přičemž může obviněnému doporučit jiného advokáta specializujícího se na trestní právo.²⁵

Nevyužije-li obviněný svého práva na svobodnou volbu obhájce, mohou mu obhájce zvolit dle ustanovení § 37 odst. 1 trestního řádu k tomu oprávněné osoby, které vzhledem k blízkému vztahu k obviněnému mají zájem na výsledku trestního řízení, a to výše popsaným způsobem, přičemž tak činí vlastním jménem a na vlastní náklady.²⁶ Obviněný musí s touto volbou obhájce souhlasit, ale pokud je jeho způsobilost k právnímu jednání omezena, mohou mu oprávněné osoby zvolit obhájce i proti jeho vůli. Obdobně se postupuje i při volbě obhájce v trestním řízení ve věcech mladistvých, avšak zde se aplikuje přednostně speciální úprava zakotvená v ustanovení § 44 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Právo zvolit si svého obhájce má samozřejmě také obviněná právnická osoba, ale vzhledem ke skutečnosti, že není nadána způsobilostí k právnímu jednání, a tedy nemůže sama jednat a musí být zastoupena, je povinen za obviněnou právnickou osobu volbu obhájce provést ten, kdo je oprávněn činit za ni úkony v trestním řízení podle § 34 ZTOPO, tedy buď osoba uvedená v § 34 odst. 1 ZTOPO, zmocněnec nebo opatrovník právnické osoby. Obhájce vykonávající obhajobu pak existuje souběžně vedle osoby oprávněné činit v trestním řízení úkony za právnickou osobu.²⁷

Podle § 37 odst. 2 trestního řádu si obviněný může kdykoliv namísto obhájce, který mu byl ustanoven soudem, kterého si dříve sám zvolil nebo kterého mu zvolila oprávněná osoba, zvolit obhájce jiného. Zvolením nového obhájce zaniká v plném rozsahu zmocnění obhájce dřívějšího, přičemž pokud obviněný neoznámí změnu obhájce orgánu činnému v trestním řízení tak, aby nově zvolený obhájce mohl být včas vyrozuměn o úkonu trestního řízení, je dříve zvolený či ustanovený obhájce povinen vykonávat obhajobu, dokud ji nepřevzme nově zvolený obhájce.

Nebylo-li mezi obviněným a obhájcem při jeho zvolení nebo ustanovení ujednáno jinak, zaniká zmocnění obhájce k obhajobě dle § 41 odst. 5 trestního řádu skončením trestního stíhání, tedy zpravidla pravomocným zprošťujícím či odsuzujícím rozsudkem soudu prvního stupně. K zániku zmocnění obhájce dochází také zrušením usnesení policejního orgánu o zahájení trestního stíhání, jestliže tedy bude trestní stíhání v téže věci obnoveno, a jedná-li se o případ nutné obhajoby, musí si obviněný v určené lhůtě obhájce znovu zvolit, případně mu bude ustanoven

²⁵ Vantuch, P. Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, str. 76.

²⁶ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 466.

²⁷ Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2018, str. 754-760.

soudem (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. února 2012, sp. zn. 3 Tz 120/2011 [R 12/2013 tr.]).

Ukončení obhajoby zvoleným obhájcem může nastat i dříve, tedy před skončením trestního stíhání obviněného, a to v důsledku odvolání plné moci obviněným (k tomu viz § 20 odst. 4 ZA) či výpovědi plné moci obhájcem (viz § 20 odst. 2 a 3 ZA), dohody obou stran o zrušení plné moci, a dále smrti obviněného nebo obhájce.²⁸ Ustanovení § 20 zákona o advokacii upravuje případy, kdy je advokát či jeho klient oprávněn nebo povinen vypovědět smlouvu o poskytování právních služeb, resp. kdy advokát může či musí požádat o zrušení svého ustanovení. Zatímco obviněný má dle odstavce čtvrtého příslušného ustanovení možnost smlouvu vypovědět kdykoliv a bez uvedení důvodu, advokát poskytující právní pomoc obviněnému musí svou výpověď opřít o některý ze zákonných důvodů.²⁹ Obhájce jakožto advokát má dle § 19 odst. 1 ve spojení s § 20 odst. 1 zákona o advokacii povinnost odmítnout poskytování právních služeb a vypovědět smlouvu uzavřenou s klientem, jestliže:

- a) v téže věci nebo ve věci související již poskytl právní služby jinému, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá,
- b) osobě, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o právní služby žádá, poskytl již v téže věci nebo věci související právní služby advokát, s nímž vykonává advokacii společně, nebo v případě zaměstnaného advokáta advokát, který je jeho zaměstnavatelem, anebo advokát, který je zaměstnancem stejného zaměstnavatele,
- c) by informace, kterou má o jiném klientovi nebo o bývalém klientovi, mohla toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá, neoprávněně zvýhodnit,
- d) projednání věci se zúčastnil advokát, případně osoba advokátovi blízká,
- e) zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá, jsou v rozporu se zájmy advokáta nebo osoby advokátovi blízké.

Ustanovení § 20 odst. 2 a 3 zákona o advokacii umožňují advokátovi smlouvu o poskytování právních služeb vypovědět v případě, že dojde k narušení či úplné ztrátě nezbytné důvěry mezi ním a jeho klientem, pokud mu klient neposkytuje potřebnou součinnost nebo trvá i přes poučení na tom, aby advokát postupoval podle jeho pokynů, které jsou v rozporu s právním nebo stavovským předpisem, a dále pokud klient nesložil na žádost advokáta přiměřenou zálohu na odměnu za právní služby. Advokát je podle § 20 odst. 6 zákona o advokacii povinen provádět po dobu následujících 15 dnů ode dne zániku smlouvy o poskytování právních služeb veškeré neodkladné úkony ve věci s cílem zabránit tomu, aby klient utrpěl újmu na svých právech nebo

²⁸ Jelínek J., Uhlířová M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 136.

²⁹ Kovářová, D. a kol. Zákon o advokacii a stavovské předpisy. Komentář. Praha: Wolters Kluwer 2017, str. 309.

oprávněných zájmech, nezprostí-li ho klient této povinnosti. Účelem výše popsané zákonné úpravy je nepochybně ochrana klienta v postavení obviněného jakožto slabší strany ve vztahu s advokátem, a proto je výrazně omezena možnost výpovědi smlouvy o poskytování právních služeb ze strany advokáta jen při existenci velmi závažných taxativně vyjmenovaných důvodů. Za velmi důležitý považují poslední odstavec, jehož cílem je zajistit, aby se obviněný neocítl v průběhu trestního řízení náhle bez právní pomoci, což by zcela jistě mělo negativní dopad na jeho postavení a uplatňování práv, a případně aby měl přiměřený čas zmocnit k obhajování nového obhájce.

2.2.1. Pluralita obhájců

Otázkou přípustnosti plurality obhájců v trestním řízení se jako první zabýval Ústavní soud, a to ve svém nálezu ze dne 4. června 1998, sp. zn. III. ÚS 308/97, v němž potvrdil, že zákon nevyklučuje obhajobu obviněného prováděnou současně dvěma nebo více obhájci, a dále vyslovil, že na takovou obhajobu je nutno pohlížet jako na jednotný procesní postup a vzhledem k tomu musí být poskytnuta příležitost k provádění obhajoby všem obhájcům, kteří se na ní podílejí. V reakci na toto rozhodnutí přinesla velká novela do trestního řádu ustanovení § 37 odst. 3, v němž je již výslovně zakotvena možnost obviněného udělit plnou moc pro zastupování a obhajobu v trestním řízení dvěma nebo více obhájcům s tím, že obviněný by měl orgánu činnému v trestním řízení sdělit, kterého ze zvolených obhájců zmocňuje k přijímání písemností a vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Jestliže toto obviněný neučiní, určí místo něj takového obhájce v přípravném řízení státní zástupce, přičemž své rozhodnutí oznámí všem zvoleným obhájcům. Pro ostatní obhájce platí fikce doručení okamžikem, kdy písemnost převezme zmocněný či určený obhájce. Ten je povinen předávat informace o nařízených úkonech trestního řízení dalším obhájcům obviněného a všichni obhájci společně mají následně koordinovat svůj postup při přípravě a provádění obhajoby v dané trestní věci (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2007, sp. zn. 6 Tdo 642/2007). Pokud obhájce nezmocní sám obviněný, ani neurčí státní zástupce, bude nutné vyrozumívát o úkonech a doručovat všem obhájcům, jinak by došlo ke zkrácení práva obviněného na obhajobu.³⁰ Ze systematického zařazení právní úpravy plurality obhájců vyplývá, že obhajování dvěma a více obhájci je přípustné pouze u zvolených obhájců, nikoliv u obhájců ustanovených soudem. Vedle ustanoveného obhájce nemůže obviněného současně obhajovat obhájce zvolený, neboť jakmile obviněný udělí plnou moc k obhajobě zvolenému obhájci, bude ustanovení obhájce soudem zrušeno (srov. § 37 odst. 2 TR).

³⁰ Jelínek, J.: Pluralita obhájců a problémy s ní spojené. In: Vanduchová, M., Hořák, J. a kolektiv autorů. Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 162.

Mezi nesporné výhody obhajoby prováděné současně několika obhájci patří nejen možnost kolektivních porad mezi obhájci, a to zejména v případech skutkově či právně složitých, dělba a koordinace úkolů při přípravě obhajoby a při jejím výkonu v různých fázích řízení, ale také možnost vybrat si několik specializovaných obhájců v případě, že je obviněný stíhán pro více skutků různé právní kvalifikace (například trestné činy hospodářské, v dopravě a podobně). Nevýhodou mohou být především pro méně majetné obviněné vyšší finanční náklady obhajoby, proto si ve většině případů obvinění volí nejvýše dva až tři obhájce.³¹

V odborné literatuře bývá kritizována poměrně stručná právní úprava plurality obhájců omezující se pouze na přijímání písemností a vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Byť tak trestní řád výslovně nestanoví, také v tomto případě však platí, že každý z obhájců disponuje samostatnými obhajovacími právy a povinnostmi dle § 41 trestního řádu, což znamená, že kterýkoliv jeden obhájce sám nebo všichni obhájci, kteří převzali obhajobu obviněného, společně mohou činit návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky, nahlížet do spisu nebo se účastnit vyšetřovacích úkonů v trestním řízení, což by dle názoru některých odborníků mělo být v trestním řádu podrobněji upraveno.³²

V teorii i praxi v souvislosti s danou problematikou vyvstává otázka, zda obhájce přijímající písemnosti je tzv. hlavním obhájcem. Někdy bývá tento obhájce orgány činnými v trestním řízení takto označován, zejména pokud jde o obhájce zmocněného k přijímání písemností obviněným, nicméně dle Vantucha není možné s tímto označením souhlasit, a to hned z několika důvodů. Tím nejzásadnějším je skutečnost, že v trestním řádu doposud institut hlavního obhájce nebyl vytvořen, tedy někdo jako hlavní obhájce neexistuje, neboť pokud by tomu tak bylo, měl by procesní předpis jasně vymezovat jeho práva a povinnosti ve vztahu k dalším obhájcům, obviněnému i orgánům činným v trestním řízení, a měl by mu rovněž přiznávat určitá zvláštní oprávnění, kterými by se odlišoval od ostatních obhájců. Dalším důvodem, pro který nelze považovat obhájce přijímajícího písemnosti za hlavního obhájce, může být také to, že někteří obvinění přijímání písemností považují za činnost spíše pomocného charakteru, a proto zmocňují nejmladšího či nejméně zkušeného advokáta.³³ Na rozdíl od současné právní úpravy připravovaná rekodifikace trestního práva procesního, jejíž návrh je veřejně dostupný v paragrafovaném znění na internetových stránkách³⁴, již s institutem hlavního obhájce počítá, a to v ustanovení § 59a

³¹ Jelínek, J.: Pluralita obhájců a problémy s ní spojené. In: Vanduchová, M., Hořák, J. a kolektiv autorů. Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 155, 160.

³² Jelínek, J.: Pluralita obhájců a problémy s ní spojené. In: Vanduchová, M., Hořák, J. a kolektiv autorů. Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 156-157.

³³ Vantuch, P.: Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce. In: Bulletin advokacie č. 6 (2004), str. 31-33.

³⁴ Rekodifikace trestního práva procesního. In: justice.cz [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>.

nového trestního řádu. Podle navrhované právní úpravy by měl obviněný v případě, že si zvolí dva nebo více obhájců, povinnost sdělit orgánu činnému v trestním řízení, který z nich má postavení obhájce hlavního. Pokud by tak neučinil ani na výzvu orgánu, státní zástupce by v přípravném řízení určil jako hlavního obhájce toho, který byl zvolen nejdříve, případně podle abecedního pořadí jejich příjmení, což by zároveň oznámil všem zvoleným obhájcům. Hlavnímu obhájci by byly doručovány písemnosti a byl by vyrozumíván o úkonech trestního řízení, ale navíc by také úkolem hlavního obhájce bylo koordinovat obhajobu a vystupovat za všechny zvolené obhájce vůči orgánům činným v trestním řízení. Nový trestní řád tedy kromě výslovného zakotvení institutu hlavního obhájce a základního vymezení jeho postavení vůči ostatním obhájcům nepřináší významnější zásah do právní úpravy plurality obhájců tak, jak ji známe dnes.

2.2.2. Vyloučení zvoleného obhájce z obhajoby

Právo na svobodnou volbu advokáta, zaručené mimo jiné ustanovením § 2a zákona o advokacii, není absolutně neomezené, ale má určité limity, při jejichž nerespektování rozhodne v přípravném řízení soudce na návrh státního zástupce nebo policejního orgánu, případně i bez návrhu usnesením, proti němuž se lze bránit stížností, o vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce z obhajoby obviněného. Před vydáním rozhodnutí umožní soudce obhájci i obviněnému vyjádřit se k věci a k tomuto sdělení následně při rozhodování přihlédne. Rozhodne-li soudce o vyloučení zvoleného obhájce, umožní obviněnému, aby si v přiměřené lhůtě zvolil jiného obhájce. Je-li přítomen některý z důvodů nutné obhajoby, bude postupováno dle § 38 odst. 1 trestního řádu a obhájce bude obviněnému ustanoven (§ 37a odst. 3 TŘ).

K vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce nemůže dojít libovolně, nýbrž pouze v zákonem taxativně stanovených případech. Jak již bylo v předchozím výkladu této části podrobněji vysvětleno, podle § 37a odst. 1 písm. a) trestního řádu je obhájce vyloučen z důvodů uvedených v § 35 odst. 2 nebo 3 trestního řádu, tedy že vystupuje v trestním řízení i v jiné roli než pouze v roli obhájce, a proto nemůže v dané trestní věci současně vykonávat obhajobu obviněného. Dalším důvodem pro vyloučení zvoleného obhájce je podle § 37a odst. 1 písm. b) trestního řádu skutečnost, že se obhájce opakovaně³⁵ nedostavil k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná (například dle § 202 odst. 4 TŘ je obhájce povinen účastnit se hlavního líčení v případech nutné obhajoby), ani nezajistil přítomnost svého zástupce, přestože byl řádně a včas o konání úkonů vyrozuměn. Tento důvod vyloučení lze aplikovat pouze ve stádiu

³⁵ V souladu s ustálenou judikaturou se opakovanou absencí obhájce rozumí nejméně dvakrát (srov. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 27. února 2002, sp. zn. 2 To 30/02 [R 42/2003 tr.]).

řízení před soudem, neboť v přípravném řízení je účast obhájce na vyšetřovacích úkonech jeho právem, a nikoliv povinností.³⁶

Velká novela přinesla do trestního řádu ustanovení § 37a odst. 2, které upravuje vyloučení zvoleného obhájce obhajujícího v téže věci současně několik spoluobviněných, jejichž zájmy si odporují. Cílem přijetí tohoto ustanovení bylo zabránit situacím, kdy si obhájce několika společně obhajovaných spoluobviněných po upozornění ze strany orgánu činného v trestním řízení na existující konflikt v jejich zájmech vybral jednoho obviněného, jehož nadále obhajoval, a ostatní spoluobvinění si museli zvolit jiného obhájce, což samozřejmě přinášelo výhodnější postavení na úkor ostatních spoluobviněných tomu obviněnému, jehož obhajobu nadále vykonával původní obhájce, neboť ten mohl ve prospěch svého klienta využít i informace, poznatky a důkazy dříve získané od ostatních spoluobviněných.³⁷ Podle stávající právní úpravy platí, že pokud je v trestní věci obviněno více osob, mohou spoluobvinění společně, tj. se souhlasem všech, požádat jednoho zvoleného obhájce, aby obhajoval současně všechny, nicméně podmínkou takové obhajoby je, že si jejich zájmy nesmí odporovat, neboť v opačném případě dojde k vyloučení společného obhájce z obhajování a obhájce nebude moci nadále pokračovat ve výkonu obhajoby žádného z doposud obhajovaných spoluobviněných. Tento důvod pro vyloučení úzce souvisí s ustanoveními § 19 odst. 1 písm. a) a § 20 odst. 1 zákona o advokacii. K vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce v přípravném řízení soudcem dojde tehdy, pokud advokát při zjištění rozporů v zájmech spoluobviněných sám neodmítne právní pomoc či nevypoví smlouvu o poskytování právních služeb se všemi spoluobviněnými, jak mu ukládají předmětná ustanovení zákona o advokacii.³⁸ Podle judikatury Nejvyššího soudu v případech nutné obhajoby dokonce platí, že jestliže soud nerozhodl v souladu s § 37a odst. 2 trestního řádu o vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce z obhajoby více spoluobviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení odporovaly, jedná se o vadu umožňující uplatnění dovolacího důvodu dle § 265b odst. 1 písm. c) trestního řádu, tj. že obviněný neměl v řízení obhájce, ač ho podle zákona mít měl (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. července 2006, sp. zn. 8 Tdo 721/2006). Obhájce by proto vždy měl pečlivě zvážit převzetí obhajoby více spoluobviněných a za účelem důkladného seznámení s projednávanou trestní věcí by si měl vyžádat individuálně od každého z obviněných, kteří jej mají v úmyslu zmocnit ke společné obhajobě, veškeré relevantní informace a dokumenty, jako jsou usnesení o zahájení trestního stíhání, záznamy o podaném vysvětlení nebo důkazy svědčící obhajobě, aby zjistil, zda je u spoluobviněných soulad či rozpor v jejich zájmech. Pokud by obhájce na základě zjištěných

³⁶ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 476.

³⁷ Vantuch, P. Obhajoba více obviněných. In: Právní rádce č. 8 (2008), str. 48.

³⁸ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 478.

skutečností došel k závěru, že mezi spoluobviněnými již existuje či v budoucnu reálně hrozí střet zájmů, je povinen společnou obhajobu odmítnout, aby tím předešel pozdějšímu vyloučení z obhajování.³⁹ V případě, že obhájce začne obhajovat jednoho obviněného a později jej o převzetí obhajoby požádají i další spoluobvinění v téže věci, ani souhlas prvního obhajovaného s převzetím obhajoby dalších spoluobviněných nemůže být ospravedlňujícím důvodem, je-li dán konflikt zájmů. Jestliže advokát zjistí, že si zájmy spoluobviněných odporují, může se jednoduše vyhnout vyloučení z obhajování tím, že převezme obhajobu jen jednoho obviněného a ostatním doporučí najít si jiné obhájce, přičemž by měl spoluobviněné poučit o tom, že vzhledem ke kolizi jejich zájmů by byl velmi pravděpodobně vyloučen z obhajoby všech, což by pro ně mělo negativní dopad, neboť dojde-li k vyloučení společného obhájce v pozdější fázi trestního řízení, zejména po podání obžaloby, bude pro obviněné problematické najít si nového obhájce ochotného převzít obhajobu, i vzhledem k tomu, že nový obhájce bude mít velmi málo času na prostudování spisu a přípravu obhajoby.⁴⁰ Domnívám se však, že není vhodné takto postupovat a upřednostňovat některého ze spoluobviněných, pokud advokáta požádá o společnou obhajobu současně více osob. Advokát by měl podle mého názoru raději při zjištění střetu zájmů odmítnout obhajobu všech spoluobviněných v téže věci, a to proto, aby nemohlo být ostatními namítáno zvýhodnění obhajovaného obviněného vzhledem k uvedenému opatřování informací od všech spoluobviněných advokátem před převzetím obhajoby, které by pak mohl využít ve prospěch svého klienta. Jak z předmětného ustanovení trestního řádu vyplývá, cílem je vyloučit obhajobu dvou či více obviněných jedním obhájcem v případě, že si jejich zájmy odporují, a proto je považováno za nepřípustné obcházení zákona, pokud by se stejným advokátem, který vykonával obhajobu spoluobviněných jako substitut obhájce, jenž byl z důvodu uvedeného v § 37a odst. 2 trestního řádu vyloučen z obhajoby, nechalo zastoupit pro výkon obhajoby těchto spoluobviněných několik obhájců nově zvolených po vyloučení obhájce původního, neboť fakticky by vykonával obhajobu spoluobviněných, jejichž zájmy si odporují, stále jen jeden advokát. Ten má v takovém případě povinnost s ohledem na kolizi zájmů substituční pověření odmítnout.⁴¹

³⁹ Vantuch, P. Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, str. 68-69.

⁴⁰ Vantuch, P. Obhajoba více obviněných. In: Právní rádce č. 8 (2008), str. 49, 52.

⁴¹ K tomu podrobněji Vantuch, P.: K vyloučení advokáta vykonávajícího obhajobu obviněných v substituci. In: Bulletin advokacie č. 4 (2003), str. 18-23.

2.3. Ustanovený obhájce

Trestní řád je založen na prioritě volby obhájce, což znamená, že orgány činné v trestním řízení mají povinnost respektovat rozhodnutí obviněného, kterým si zvolil advokáta jako svého obhájce, a mohou mu ustanovit obhájce jen tehdy, jestliže si ho sám nezvolí nebo mu ho nezvolí jiné oprávněné osoby, ačkoliv podle zákona mít obhájce musí. Obviněný musí mít obhájce v přípravném řízení v případech tzv. nutné obhajoby vyjmenovaných v ustanovení § 36 odst. 1 až 3 trestního řádu, kterým se bude věnovat následující kapitola této práce. Jestliže obviněný nemá obhájce v případě, kdy ho mít musí, určí se mu s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu přiměřená lhůta ke zvolení obhájce. Pokud v této lhůtě nebude obhájce zvolen, bude obviněnému na dobu, po kterou trvá některý z důvodů nutné obhajoby, obhájce neprodleně ustanoven (§ 38 odst. 1 TŘ, srov. též čl. 40 odst. 3 Listiny).

Obviněný musí mít obhájce od okamžiku, kdy některý z důvodů nutné obhajoby vznikl. V trestním řízení ve věcech mladistvých musí mít mladistvý obhájce ještě před zahájením trestního stíhání, a to od chvíle, kdy jsou proti němu použita opatření podle ZSVM nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonů odložit a zajistit vyrozumění obhájce (§ 42a odst. 1 písm. a) ZSVM). Podnět k ustanovení obhájce, jakož i k jeho zrušení, dává ten orgán činný v trestním řízení, u něhož vyšlo najevo, že u obviněného existuje, resp. pominul, některý z důvodů nutné obhajoby. Obhájce následně ustanoví a pominou-li důvody nutné obhajoby ustanovení zruší v přípravném řízení soudce (§ 39 odst. 1 TŘ), přičemž tak činí písemným opatřením, které se doručuje obviněnému a ustanovenému obhájci a nelze proti němu podat opravný prostředek.⁴² Skutečnost, že byl obviněnému obhájce ustanoven soudem nicméně nebrání tomu, aby si obviněný v souladu s ustanovením § 37 odst. 2 trestního řádu kdykoliv v průběhu trestního řízení namísto ustanoveného obhájce zvolil obhájce jiného, pak bude ustanovení obhájce zrušeno, neboť zvolený obhájce nemůže působit současně vedle obhájce ustanoveného. Zvolený obhájce má přednost před obhájcem ustanoveným i tehdy, vznikne-li důvod nutné obhajoby později v průběhu trestního řízení, neboť toto „*nemá vliv na účinky dřívější volby obviněného, který je již obhajován zvoleným obhájcem, a to bez ohledu na důvod, jenž obviněného vedl k tomu, že si sám obhájce zvolil*“ (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. října 2001, sp. zn. 5 Tz 238/2001).

Obhájci jsou ustanovováni podle § 39 odst. 2 a 3 trestního řádu postupně podle abecedně uspořádaného pořadníku advokátů vedeného jednotlivými soudy (dále jen „pořadník“). Tento postup ustanovování obhájců v trestních věcech přinesla novela trestního řádu provedená zákonem

⁴² Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 8. aktualizované vydání. Praha: Leges 2020, str. 675.

č. 283/2004 Sb., s účinností od 1. července 2004, jejímž cílem bylo zakotvit v zákoně jednoduchý, objektivní a transparentní postup ustanovování obhájců ex offio a zajistit tak rovnoměrné přidělování případů jednotlivým advokátům zapsaným v pořadníku.⁴³ Do pořadníku se zapisují ti advokáti, kteří souhlasí s výkonem obhajoby jako ustanovení obhájci u soudu, který pořadník vede, a mají v jeho obvodu své sídlo. Každý advokát tak může být zapsán v seznamu pouze jednoho okresního, krajského či vrchního soudu, výjimkou jsou pražské obvodní soudy. Advokáti jsou ustanovováni jako obhájci postupně podle abecedního pořadí jejich příjmení v pořadníku. Pokud byl v trestní věci ustanoven advokát, u něhož jsou dány důvody pro vyloučení z obhajoby, ustanoví se místo něj v pořadníku po něm následující advokát. Není-li možné ustanovit advokáta jako obhájce podle pořadníku konkrétního soudu, ustanoví soud advokáta z pořadníku advokátů nadřízeného soudu podle stejných pravidel.⁴⁴

Je-li obviněný stíhán pro více skutků, které jsou projednávány samostatně, a následně dojde ke spojení věcí ke společnému projednání a rozhodnutí, přičemž obviněnému byl v každé z těchto věcí ustanoven jiný obhájce, zruší v přípravném řízení soudce ustanovení později ustanovených obhájců, a v případě jejich současného ustanovení těch obhájců, kteří byli ustanoveni v řízení o méně závažném trestném činu (§ 39 odst. 5 TŘ) a obhajobu obviněného pak vykonává obhájce ustanovený soudem jako první, pokud však obviněný nevyužije svého práva na svobodnou volbu obhájce a nepožádá o převzetí obhajoby na základě plné moci některého z obhájců, jehož ustanovení bylo soudem zrušeno.⁴⁵ Dojde-li ke spojení několika věcí, přičemž v některých vykonává obhajobu obhájce zvolený a v jiných obhájce ustanovený, je rozhodujícím kritériem pro ponechání jediného obhájce sdělení obviněného, pokud se však obviněný nevyjádří, zruší soudce ustanovení obhájce a obviněného bude nadále obhajovat obhájce jím dříve zvolený.⁴⁶

Je-li obviněných několik, ustanoví se těm, jejichž zájmy si v trestním řízení neodporují, zpravidla obhájce společný (§ 38 odst. 2 TŘ), tedy stejně jako u zvoleného obhájce platí, že kolize zájmů spoluobviněných vylučuje v téže trestní věci společnou obhajobu jedním ustanoveným obhájcem. Pokud je společný obhájce ustanoven a v průběhu trestního řízení vyjde najevo existence rozporu v zájmech spoluobviněných, musí být tento obhájce zproštěn povinnosti obhajování podle § 40a ve spojení s § 37a odst. 2 trestního řádu a každému z obviněných, jejichž zájmy si odporují, bude ustanoven samostatný obhájce.

⁴³ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 485-486.

⁴⁴ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 485-486.

⁴⁵ Vantuch, P. Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, str. 97.

⁴⁶ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 487.

Ustanovený obhájce je povinen obhajobu převzít, avšak z důležitých důvodů může být na svou žádost nebo na žádost obviněného povinnosti obhajování v přípravném řízení soudcem zproštěn a místo něho bude ustanoven jiný obhájce (§ 40 TR). Při postupu dle daného ustanovení je nutné vždy splňovat obě uvedené podmínky, což znamená, že „soud nemůže rozhodnout bez žádosti o zproštění povinnosti obhajování ani pokud by sám shledal důležité důvody ve smyslu § 40 tr. ř. (např. při ztrátě důvěry mezi obviněným a obhájcem), neboť by tím nepřípustně zasáhl do výkonu advokacie, tj. do vztahu obhájce a jeho klienta – obviněného.“ (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. listopadu 2009, sp. zn. 3 Tdo 839/2009). Za důležité důvody pro zproštění povinnosti obhajování jsou považovány zejména skutečnosti uvedené v ustanovení § 19 a 20 zákona o advokacii, a dále zpravidla také dlouhodobá nemoc obhájce ztěžující průběh trestního řízení nebo okolnost, že sídlo orgánu činného v trestním řízení, u něhož řízení probíhá, je značně vzdálené od sídla ustanoveného obhájce. Naopak skutečnost, že obviněný neposkytuje v dostatečné míře ustanovenému obhájci svou součinnost či nesložil zálohu na odměnu obhájce za poskytované právní služby nemůže být relevantním důvodem, neboť by to bylo v rozporu se smyslem institutu nutné obhajoby, kterým je zajistit obhajobu obviněného v případech, kdy se nemůže vzhledem k určitým objektivním okolnostem sám náležitě hájit.⁴⁷ Je-li ustanovený obhájce zproštěn povinnosti obhajování, musí být místo něj neprodleně ustanoven nový obhájce, přičemž v takovém případě se neposkytuje obviněnému lhůta k tomu, aby si obhájce sám zvolil (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. dubna 1994, sp. zn. Tzn 1/94).

2.4. Důvody nutné obhajoby

Jak již bylo v předchozí kapitole uvedeno, obviněný musí mít obhájce v přípravném řízení tehdy, je-li naplněn některý z důvodů nutné obhajoby. Tyto důvody jsou taxativně vyjmenovány v ustanovení § 36 odst. 1 až 3 trestního řádu a je možné je rozdělit na důvody související přímo s osobou obviněného a důvody týkající se předmětu trestního řízení, resp. právní kvalifikace skutku, pro který se trestní řízení vede.⁴⁸

Obviněný musí mít obhájce v přípravném řízení, nachází-li se ve vazbě či ve výkonu trestu odnětí svobody (a to i v souvislosti s jiným trestným činem, než je ten, pro který je v dané trestní věci stíhán), ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu (§ 36 odst. 1 písm. a) TR). Účast obhájce v přípravném řízení je v těchto případech naprosto nezbytná, neboť obviněný je vzhledem k překážce spočívající v jeho omezení na osobní svobodě zároveň výrazně omezen i ve výkonu svého práva na obhajobu.

⁴⁷ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 489.

⁴⁸ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 442.

Obviněný nemá reálnou možnost vykonávat svou obhajobu sám a v plné míře tak, jak by mohl, kdyby byl stíhán na svobodě, a proto musí být zastoupen obhájcem a nemůže se za těchto okolností obhájce vzdát.⁴⁹

Obviněný musí mít obhájce, je-li jeho svéprávnost omezena (§ 36 odst. 1 písm. b) TŘ), v takovém případě může obhájce vykonávat oprávnění uvedená v § 41 odst. 2 a 3 trestního řádu i proti vůli obviněného, avšak jen v jeho prospěch (§ 41 odst. 4 TŘ). Obviněný musí mít obhájce také tehdy, jde-li o řízení proti uprchlému (§ 36 odst. 1 písm. c) TŘ).

Obviněný musí mít obhájce v přípravném řízení, jestliže to považuje státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného má pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit (§ 36 odst. 2 TŘ). V tomto případě tedy existence důvodu nutné obhajoby závisí vždy na individuálním posouzení a úvaze státního zástupce, který zohlední konkrétní okolnosti daného případu, přičemž aby byl dán důvod nutné obhajoby podle tohoto ustanovení, musí být podle ustálené judikatury Nejvyššího soudu prokázána existence „*takových závažných tělesných nebo duševních vad obviněného, které s ohledem na jejich charakter a rozsah (...) důvodně vzbuzují pochybnosti o tom, zda je obviněný způsobilý sám se hájit*“ (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. června 2011, sp. zn. 8 Tdo 713/2011). Podle odborné literatury, ale rovněž judikatury Nejvyššího soudu, se za důvodnou pochybnost o způsobilosti náležitě se hájit zakládající důvod nutné obhajoby považuje například situace, kdy je obviněný nevidomý, hluchý, němý či trpí takovou vadou řeči, pro kterou není schopen se s orgány činnými v trestním řízení slovně dorozumívat (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. listopadu 2015, sp. zn. 6 Tdo 1231/2015 [R 28/2016 tr.]), je negramotný, tj. neumí číst a psát (srov. usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. srpna 1993, sp. zn. 4 To 614/93 [R 20/1994 tr.]), trpí závažnou fyzickou nebo duševní chorobou či pokud je obviněný mimořádně vysokého věku a trvale žije v domově pro seniory, neboť „*vysoký věk, nutnost péče jiné osoby i jistá odlišnost od obvyklého samostatného způsobu vedení života jsou výraznými omezeními, jež vedou k oslabení racionálního úsudku a tím i podstatnému snížení jeho schopnosti uplatnit vlastní obhajovací práva bez pomoci obhájce.*“ (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. června 2011, sp. zn. 8 Tdo 713/2011).⁵⁰ Domnívám se, že některé judikaturou dovozené důvody nutné obhajoby by bylo vhodné za účelem posílení právní jistoty zakotvit v zákoně. De lege ferenda by bylo možné uvažovat o následujícím znění ustanovení § 36 odst. 2 trestního řádu, ve kterém by byl zakotven demonstrativní výčet některých judikaturou dovozených důvodů nutné obhajoby, například takto: „*Obviněný musí mít obhájce v přípravném řízení, zejména jestliže trpí závažným onemocněním smyslového ústrojí, pro*

⁴⁹ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 442-443.

⁵⁰ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 446.

keré je při výkonu obhajoby významně znevýhodněn, neumí číst nebo psát, trpí závažnou duševní chorobou, a dále tehdy, považuje-li to státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem ke konkrétním okolnostem daného případu má pochybnosti o způsobilosti obviněného náležitě se hájit.“

Obviněný musí mít obhájce v přípravném řízení také tehdy, koná-li se řízení o trestném činu, za jehož spáchání stanoví zákon trest odnětí svobody s horní hranicí převyšující 5 let (§ 36 odst. 3 TŘ). Jestliže v průběhu trestního řízení dojde vzhledem k výsledkům provedeného dokazování ke změně právní kvalifikace skutku podle § 160 odst. 6 trestního řádu, pak začátek nutné obhajoby podle § 36 odst. 3 trestního řádu souvisí s okamžikem vzniku odůvodněného podezření, že projednávaný skutek je možné považovat za takový trestný čin, za který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. února 2021, sp. zn. 8 Tdo 1406/2020).

V souvislosti s nutnou obhajobou je důležité upozornit také na skutečnost, že orgán činný v trestním řízení je povinen výslech obviněného, u něhož je dán některý z důvodů nutné obhajoby již při zahájení trestního stíhání, a další úkony trestního řízení s výjimkou neodkladných či neopakovatelných úkonů (jako je například ohledání místa činu, osobní či domovní prohlídka nebo odběr krve) odložit a provést až poté, co si obviněný obhájce zvolí nebo mu bude soudem ustanoven. Pokud by tyto úkony byly prováděny v době, kdy obviněný neměl obhájce, ač šlo o případ nutné obhajoby, bylo by to považováno za závažnou vadu přípravného řízení, pro kterou by věc byla vrácena státnímu zástupci k došetření podle § 188 odst. 1 písm. e) trestního řádu (srov. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 30. března 1994, sp. zn. 1 To 44/94). V těchto případech podle Nejvyššího soudu dokonce platí, že *„koná-li se výslech obviněného, který není neodkladným úkonem, v době, kdy obviněný dosud nemá obhájce, ačkoli jde o případ nutné obhajoby, nemůže obviněný svým prohlášením, že souhlasí s výsledkem bez obhájce, zhojit vadu takto provedeného úkonu. Takový výslech je absolutně neúčinným důkazem a nelze jej v trestním řízení jako důkaz použít.“* (srov. usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 6. března 1989, sp. zn. 7 To 1/89 [R 25/1990 tr.]).⁵¹

2.4.1. Vzdání se obhájce v případech nutné obhajoby

Od přijetí novely trestního řádu provedené zákonem č. 459/2011 Sb. je možné, aby se obviněný na základě svého svobodného rozhodnutí obhájce vzdal, avšak jen tehdy, je-li dán v přípravném řízení důvod nutné obhajoby podle § 36 odst. 3 trestního řádu a současně není-li

⁵¹ Šámal, P., Novotný, F., Růžička, M., Vondruška, F., Novotná, J. Přípravné řízení trestní. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, Beckovy příručky pro právní praxi, str. 847.

obviněný trestně stíhán pro trestný čin, za nějž lze uložit výjimečný trest. Obviněný se tedy může vzdát svého obhájce pouze v případech, kdy neexistuje taková překážka (jakou je zejména omezení obviněného na osobní svobodě, je-li vazebně trestně stíhán), která by bránila výkonu jeho práva na obhajobu a za podmínky, že v trestním řízení není nutné, aby obviněný byl vzhledem k hrozícímu vysokému trestu odnětí svobody obhajován obhájcem. Prohlášení o vzdání se obhájce musí obviněný učinit buď písemně nebo ústně do protokolu u orgánu činného v trestním řízení, a to vždy v přítomnosti svého obhájce a po předchozí poradě s ním (§ 36b odst. 2 TŘ), z čehož vyplývá, že vzdání se obhájce je možné až poté, co si obviněný z důvodu nutné obhajoby obhájce zvolil nebo mu byl soudem ustanoven. Prohlášení o vzdání se obhájce musí obsahovat svobodně vyjádřenou vůli obviněného, že i přes existenci důvodu nutné obhajoby nechce být obhajován zvoleným či ustanoveným obhájcem a že se tedy svého obhájce vzdává a bude se nadále obhajovat sám.⁵²

Častou motivací obviněného při rozhodování o vzdání se obhajoby prováděné kvalifikovaným obhájcem bývá zejména to, že chce tímto způsobem ušetřit na nákladech obhajoby. Nicméně je důležité si uvědomit, že vzdání se obhájce znamená pro obviněného výrazné oslabení jeho procesního postavení, neboť trestní řád neposkytuje obviněnému stejná práva jako obhájci. Jestliže se obviněný obhajuje bez pomoci obhájce, nemusí mu být poskytnuta možnost aktivně se účastnit provádění vyšetřovacích úkonů, neboť trestní řád stanoví, že policejní orgán může, ale nemusí připustit účast obviněného na vyšetřovacích úkonech a umožnit mu klást otázky vyslychaným svědkům, zatímco obhájce je oprávněn již od zahájení trestního stíhání se těchto vyšetřovacích úkonů účastnit (srov. § 165 odst. 1 a 2 TŘ). Obviněný také není zpravidla schopen pokládat vyslychaným osobám relevantní otázky, které by vzhledem ke svým zkušenostem jistě pokládal obhájce. Obviněný obhajující se sám také obvykle nevyužívá svého práva nahlížet do vyšetřovacího spisu a pořizovat si kopie ze spisu a jeho částí (§ 65 odst. 1 TŘ), a proto není dostatečně seznámen se stavem vyšetřování a s tím, zda a jaké usvědčující či ospravedlňující skutečnosti a důkazy orgán činný v trestním řízení v průběhu řízení nashromáždil.⁵³

Prohlášení o vzdání se obhájce může obviněný vzít kdykoliv zpět. Spolu se zpětvzetím prohlášení musí obviněný předložit plnou moc obhájce, kterého si zvolil, nebo požádat o jeho ustanovení. Pokud tak neučiní, má se za to, že si obhájce nezvolil a obhájce se mu neprodleně ustanoví (§ 36b odst. 3 TŘ). Vzdal-li se obviněný ustanoveného obhájce prohlášením podle § 36b trestního řádu a následně vzal toto prohlášení zpět, ustanoví se mu též obhájce, je-li to možné (§ 39

⁵² Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 462.

⁵³ Vantuch, P.: K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby. In: Bulletin advokacie č. 11 (2012), str. 22.

odst. 3 věta poslední TŘ). Vezme-li obviněný své prohlášení o vzdání se obhájce zpět, nemůže se obhájce znovu vzdát (§ 36b odst. 3 věta poslední TŘ).

Vzdání se obhájce má pro obviněného negativní důsledek také v tom, že úkony provedené od doručení prohlášení o vzdání se obhájce orgánu činnému v trestním řízení do jeho zpětvzetí není třeba opakovat z důvodu, že obviněný neměl v této době obhájce (§ 36b odst. 4 TŘ), a to proto, aby nedocházelo ke zbytečným průtahům v trestním řízení. Následky nekvalifikované obhajoby tak půjdou vždy k tíži obviněného, a proto zajištění kvalitní obhajoby by pro obviněného i přes vyšší finanční náklady mělo být prioritní a vzdání se obhájce vzhledem k výše uvedenému rozhodně nelze doporučit.

2.5. Práva a povinnosti obhájce

Práva a povinnosti obhájce v trestním řízení vyplývají primárně z ustanovení § 41 trestního řádu a dále z příslušných ustanovení zákona o advokacii a dalších stavovských předpisů, zejména usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů (dále jen „etický kodex“).

Obhájce je povinen po celou dobu trestního řízení poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů veškeré prostředky a způsoby obhajoby uvedené v zákoně, zejména je obhájce povinen pečovat o to, aby byly v trestním řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu alespoň zmírňují, čímž má obhájce přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí věci (§ 41 odst. 1 TŘ). Obhájce má tedy zejména usilovat o vyhledávání a předkládání důkazů svědčících ve prospěch obviněného a má trvat na jejich provedení v trestním řízení. Jestliže se obviněný ke spáchání trestného činu dozná, je úkolem obhájce zdůraznit a vyzdvihnout veškeré polehčující okolnosti, díky nimž by obviněnému mohl být uložen mírnější trest. Obhájce nikdy nesmí poukazovat na skutečnosti a důkazy, které by mohly obviněnému přitížit a zhoršit jeho postavení v trestním řízení, například obhájce musí dávat pozor, aby svědkům nepokládal takové otázky, na něž by mohl dostat odpověď přitěžující obhajobě. Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. ledna 2008, sp. zn. 8 Tdo 1148/2007, „*právní pomoc obviněnému je omezena zákonem v tom smyslu, že mu obhájce nesmí poskytnout prostředky k útěku, pomoc při ukrývání důkazů nebo jejich odstraňování.*“

Obhájce je oprávněn již v přípravném řízení činit za obviněného návrhy (na výslech svědků nebo provedení jiných důkazních prostředků či procesních úkonů, návrhy na vydání rozhodnutí aj.), podávat žádosti a opravné prostředky (zejména stížnosti proti usnesení), nahlížet do spisů nebo se účastnit vyšetřovacích úkonů a klást v jejich průběhu otázky obviněnému a vyslychaným osobám (§ 41 odst. 2 věta první TŘ). S právem nahlížet do spisů souvisí též právo obhájce vyžádat

si na vlastní náklady kopii či průpis protokolu o každém úkonu trestního řízení (§ 41 odst. 6 TŘ). Obhájce je oprávněn hovořit s vazebně stíhaným obviněným bez přítomnosti třetí osoby a během vyšetřovacích úkonů prováděných orgány činnými v trestním řízení je obhájce oprávněn obviněnému radit, nikoli však o tom, jak odpovědět na již položenou otázku (§ 33 odst. 1 TŘ). Těmto jednotlivým právům a povinnostem obhájce se bude podrobněji věnovat kapitola 3.3. této práce.

Advokát je při poskytování právních služeb, tedy i při výkonu obhajoby, nezávislý. Je však vázán právními předpisy a v jejich mezích příkazy svého klienta (§ 3 odst. 1 ZA). Advokát je povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy svého klienta a řídit se jeho pokyny, nejsou-li však v rozporu s právním nebo stavovským předpisem, o čemž musí svého klienta poučit (§ 16 odst. 1 ZA). Podle čl. 6 odst. 1 etického kodexu dokonce oprávněné zájmy klienta mají přednost před vlastními zájmy advokáta. Obhájce je zcela vázán pokyny obviněného, které se týkají rozhodování o procesním postupu v trestní věci, tj. zejména pokyny ohledně toho, zda obviněný podá opravný prostředek, nebo zda učiní návrh na doplnění dokazování. Tyto pokyny musí obhájce plně respektovat a jménem obviněného provést i tehdy, pokud by s nimi sám nesouhlasil. Je-li obviněný omezen ve svéprávnosti, může obhájce činit úkony i proti vůli obviněného, vždy ale jen v jeho prospěch (srov. § 41 odst. 4 TŘ). Co se týká skutkových tvrzení obviněného, obhájce by měl důvěřovat svému klientovi a vycházet při sestavování taktiky obhajoby z toho, co mu obviněný sdělil, nicméně dle Mandáka by rovněž měl zohlednit i další skutečnosti vyplývající z provedených důkazů. Obhájce nemůže být bezvýhradně vázán sděleními obviněného zejména v případech, kdy tato sdělení odporují tomu, co bylo v trestním řízení na základě provedených důkazů zjištěno.⁵⁴

Nezbytnou podmínkou úspěšné obhajoby a důležitým základem vztahu obhájce a obviněného je oboustranná důvěra mezi nimi, která je chráněna povinností mlčenlivosti zakotvenou v ustanovení § 21 zákona o advokacii. Advokát je podle § 21 odst. 1 zákona o advokacii povinen zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb.⁵⁵ Mlčenlivost advokáta patří tedy mezi jeho základní povinnosti a jejím účelem je umožnit, aby se obviněný mohl bez obav svěřit svému obhájci se všemi (byť i přitěžujícími) skutečnostmi a důkazy. Obhájce využije získané informace k volbě vhodné taktiky obhajoby a k ochraně práv a zájmů obviněného. Obhájce by proto při

⁵⁴ Mandák, V. Meze trestní obhajoby – nástín základních otázek. In: Bulletin advokacie č. 10 (2003), str. 33-34.

⁵⁵ K tomu viz také čl. 6 odst. 4 etického kodexu: „*Advokát nesmí použít na újmu klienta ani ve svůj vlastní prospěch nebo ve prospěch třetích osob informace, které od klienta či o klientovi získal v souvislosti s poskytováním právních služeb.*“

převzetí obhajoby měl obviněného poučit o existenci této zákonné povinnosti mlčenlivosti a upozornit na to, že zatajování důležitých informací může mít za následek neúspěch obhajoby v dané trestní věci.⁵⁶ Povinnosti mlčenlivosti může být advokát zproštěn pouze klientem, případně po jeho smrti či zániku právním nástupcem klienta, přičemž zproštění povinnosti mlčenlivosti musí být provedeno písemnou formou a musí být adresováno advokátovi do sídla jeho advokátní kanceláře. Mlčenlivosti lze zprostit případně také před soudem ústním prohlášením do protokolu. I poté je však advokát povinen zachovávat mlčenlivost, je-li z okolností případu zřejmé, že ho klient nebo jeho právní nástupce této povinnosti zprostil pod nátlakem nebo v tísní (§ 21 odst. 2 ZA).

S povinností mlčenlivosti úzce souvisí zákaz výslechu zakotvený v § 99 odst. 2 trestního řádu, podle něhož svědek nesmí být v trestním řízení vyslýchán tehdy, jestliže by svou výpovědí porušil státem uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti, ledaže byl této povinnosti příslušným orgánem nebo tím, v jehož zájmu tuto povinnost má, zproštěn. Obhájce má tedy sice povinnost dostavit se podle § 97 trestního řádu na předvolání orgánu činného v trestním řízení k výslechu (tuto povinnost má i pokud je předvolán k podání vysvětlení podle § 158 odst. 7 TR), ale není-li zproštěn mlčenlivosti, nesmí být vyslýchán o skutečnostech, které mu byly sděleny při výkonu obhajoby obviněným a na něž se tedy vztahuje povinnost mlčenlivosti podle zákona o advokacii. Zároveň platí, že dotčený orgán je povinen zákaz výslechu respektovat a nesmí nutit advokáta k výpovědi, neboť v opačném případě by taková výpověď byla posuzována jako důkaz opatřený v rozporu se zákonem a byla by v dalším řízení procesně nepoužitelná. Současně také platí, že vyloučení obhájce z obhajování podle § 37a odst. 1 písm. a) trestního řádu v případě, že tento obhájce nebyl zproštěn povinnosti mlčenlivosti, a proto se na něj vztahuje zákaz výslechu a nemůže vypovídat jako svědek, je porušením ústavně zaručených práv, a to konkrétně čl. 36 odst. 1, čl. 37 odst. 2 a čl. 40 odst. 3 Listiny (srov. náleží Ústavního soudu ze dne 3. dubna 2008, sp. zn. II. ÚS 2445/07).

Za podmínky zproštění povinnosti mlčenlivosti však musí advokát jako svědek v trestním řízení vypovídat o tom, co je mu známo o trestném činu, o jeho pachateli a o dalších důležitých okolnostech týkajících se spáchání daného činu, ale potom nemůže být obhájcem obviněného s ohledem na již zmíněnou neslučitelnost funkcí zakotvenou v § 35 odst. 3 trestního řádu.⁵⁷ Oproti tomu pouhé podání vysvětlení podle § 158 odst. 3 písm. a) trestního řádu nevyklučuje obhájce z obhajoby obviněného v trestním řízení, neboť úřední záznam o podaném vysvětlení slouží pouze

⁵⁶ Vantuch, P.: Mlčenlivost obhájce, zproštění mlčenlivosti a jeho oznamovací povinnost. In: Bulletin advokacie č. 4 (2013), str. 13.

⁵⁷ Vantuch, P.: Obhájce nemůže svědčit. In: Právní rádce č. 12 (2008), str. 47.

ke zvážení, zda daná osoba bude vyslechnuta i jako svědek, a lze ho použít jako důkaz v řízení před soudem jen za podmínky souhlasu státního zástupce a obviněného s jeho přečtením v hlavním líčení (§ 211 odst. 6 TR).⁵⁸ Je-li obhájce vyslýchán orgánem činným v trestním řízení, musí vypovídat úplnou pravdu a nic nezamlčet. Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. ledna 2008, sp. zn. 8 Tdo 1148/2007, „*jestliže obhájce (...) záměrně uvede nepravdu, a to proto, aby obviněnému umožnil uniknout trestnímu stíhání, resp. aby jeho trestní stíhání podstatně oddálil, přichází v úvahu jeho odpovědnost pro trestný čin nadřování podle § 166 odst. 1 trestního zákoníku.*“

Na advokáta při výkonu jeho advokátní praxe, tedy i při výkonu obhajoby ve věcech trestních, se nevztahuje skutková podstata neoznámení trestného činu podle § 368 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále také „trestní zákoník“ nebo jen „TZ“), z čehož vyplývá, že dozví-li se advokát o spáchání některého z trestných činů taxativně vyjmenovaných v § 368 odst. 1 TZ, je vázán mlčenlivostí a nemá povinnost trestný čin oznámit (§ 368 odst. 3 TZ). Nicméně povinností mlčenlivosti advokáta není dotčena zákonem uložená povinnost překazit spáchání trestného činu (§ 21 odst. 7 ZA). Proto pokud se obhájce dozví o tom, že obviněný či jiná osoba připravuje nebo již páchá některý z trestných činů uvedených v taxativním výčtu v ustanovení § 367 odst. 1 TZ, je povinen dokončení trestného činu překazit, a to i tím, že trestný čin oznámí státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, jinak odpovídá za trestný čin nepřekazení trestného činu podle § 367 TZ.⁵⁹

Závěrem je třeba upozornit i na povinnosti obhájce vyplývající z advokátní etiky. Advokát je povinen vykonávat advokacii (zahrnující výkon obhajoby ve věcech trestních) tak, aby nesnižoval důstojnost advokátního stavu, zejména je povinen dodržovat pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže, které stanoví příslušný stavovský předpis (§ 17 ZA). Při výkonu advokacie je advokát povinen chovat se slušně, poctivě a čestně a jeho projevy mají být věcné, střídlivé, a nikoliv vědomě nepravdivé (čl. 4 odst. 1 a 3 etického kodexu).

⁵⁸ Mandák, V.: K povinnosti advokáta podat vysvětlení a vypovídat jako svědek v trestním řízení. In: Trestněprávní revue č. 12 (2003), str. 372.

⁵⁹ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 436.

3. Obhajoba v přípravném řízení

3.1. Přípravné řízení

České trestní řízení patří k reformovanému typu evropského kontinentálního procesu, pro který je charakteristická existence předsoudní fáze trestního řízení. Toto stádium trestního procesu je u nás označováno jako přípravné řízení.⁶⁰ V trestním řádu najdeme legální definici přípravného řízení v § 12 odst. 10, který říká, že přípravným řízením se rozumí úsek řízení od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání, nebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, anebo do jiného rozhodnutí ukončujícího přípravné řízení, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a vyšetřování.

Mezi základní cíle přípravného řízení patří prověřit podezření ze spáchání trestného činu, co nejrychleji a v potřebném rozsahu zjistit rozhodné skutečnosti, vyhledat a zajistit důkazy (funkce vyhledávací a zajišťovací), aby došlo k objasnění všech základních okolností nezbytných pro posouzení případu, včetně osoby pachatele a následku trestného činu, a opatřit podklady pro podání obžaloby či pro jiné rozhodnutí ve věci samé (funkce rozhodovací) a zamezit tak nedůvodnému postavení obviněného před soud. Orgány činné v trestním řízení musí v přípravném řízení postupovat bez zbytečných průtahů, aby se zabránilo ztrátě nebo zničení důkazů a aby byl pachatel včas zjištěn a nemohl se tak vyhnout trestní odpovědnosti, případně aby nemohl dále pokračovat v páčání trestné činnosti.⁶¹

Přípravné řízení dělíme do dvou časových úseků, kdy prvním úsekem je postup před zahájením trestního stíhání upravený v § 158 a násl. trestního řádu. V této fázi, která se též označuje jako prověřování, dochází k objasňování a prověřování skutečností, které důvodně nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin, a v rámci toho k opatřování potřebných podkladů, materiálů, důkazů, stop a vysvětlení. Výsledkem prověřování je rozhodnutí, zda na základě zjištěných skutečností bude zahájeno trestní stíhání nebo zda bude věc vyřízena jinak. Druhým úsekem přípravného řízení je vyšetřování upravené v § 160 a násl. trestního řádu, které se zahajuje vydáním usnesení o zahájení trestního stíhání. V průběhu vyšetřování postupují orgány činné v trestním řízení tak, aby byly co nejrychleji a v potřebném rozsahu vyhledány důkazy k objasnění

⁶⁰ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: Leges 2018, str. 488.

⁶¹ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: Leges 2018, str. 489-490.

všech skutečností důležitých pro posouzení případu (§ 164 odst. 1 TŘ), a to důkazy svědčící ve prospěch i neprospěch obviněného. Jakmile je vyšetřování v zákonem stanovených lhůtách skončeno, končí tím i celé přípravné řízení, a to nejčastěji podáním obžaloby, postoupením věci jinému orgánu, zastavením či přerušením trestního stíhání.⁶²

Současná platná právní úprava rozlišuje tři formy přípravného řízení, a to podle závažnosti spáchaného trestného činu, které se liší podmínkami, za kterých je možno je konat, rozsahem opatřovaných nebo prováděných důkazů a způsobem ukončení. Ve standardním přípravném řízení se koná vyšetřování trestných činů, o nichž rozhoduje v prvním stupni okresní soud, naopak v rozšířeném přípravném řízení se koná vyšetřování nejzávažnějších trestných činů vyjmenovaných v § 17 trestního řádu, o kterých v prvním stupni rozhoduje krajský soud. Zkrácené přípravné řízení je pak zvláštní formou přípravného řízení a jeho cílem je zrychlit trestní proces ve věcech, u nichž se nepředpokládá rozsáhlé dokazování. Vede se o nejméně závažných trestných činech za podmínek uvedených v § 179a odst. 1 trestního řádu a nepoužije se pro něj výše uvedené dělení přípravného řízení do dvou úseků z důvodu, že se vůbec nekoná vyšetřování a trestní stíhání se zahajuje podáním návrhu na potrestání.⁶³

Na průběhu přípravného řízení se do různé míry podílejí orgány činné v trestním řízení, kterými se rozumí soud, státní zástupce a policejní orgán (§ 12 odst. 1 TŘ), a to v závislosti na konkrétním úseku či formě probíhajícího přípravného řízení. Ve fázi prověřování provádí úkony trestního řízení policejní orgány vyjmenované v § 12 odst. 2 písm. a) až i) trestního řádu. Vyšetřování pak podle § 161 odst. 2 trestního řádu konají útvary Policie České republiky, avšak v některých zvláštních případech i jiné orgány, například Generální inspekce bezpečnostních sborů, státní zástupce nebo pověřený orgán Vojenské policie (srov. § 161 odst. 3, 4 a 8 TŘ). Zkrácené přípravné řízení konají podle § 179a odst. 2 trestního řádu stejné policejní orgány, které provádí úkony před zahájením trestního stíhání, avšak i zde platí výjimka pro některé zvláštní případy (srov. § 179a odst. 3 TŘ). Primárním úkolem státního zástupce je dohlížet na dodržování zákonnosti v přípravném řízení (§ 174 odst. 1 TŘ). Kromě toho je státní zástupce oprávněn vykonávat i další činnosti uvedené v ustanoveních § 157 odst. 2, § 174 odst. 2 a § 175 odst. 1 trestního řádu. Úkolem soudu v přípravném řízení je na základě podnětu či návrhu státního zástupce rozhodovat o úkonech, při nichž jsou nebo mohou být omezena lidská práva a základní svobody, jako je například rozhodování o vzetí do vazby podle § 73b odst. 1 trestního řádu.⁶⁴

⁶² Vantuch, P.: Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck 2010, str. 131.

⁶³ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck 2010, str. 127-130.

⁶⁴ Císařová, D., Fenyk, J., Grřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer 2019, str. 510-513.

Pokud hovoříme o vztahu přípravného řízení a řízení před soudem, existují dva základní teoretické modely tohoto vztahu, a to silný typ přípravného řízení se slabým hlavním líčením a opačně slabý typ přípravného řízení ve spojení se silným hlavním líčením. V českém právním řádu došlo k postupnému přechodu od prvního modelu ke druhému. To znamená, že jádrem trestního procesu se stalo hlavní líčení, které je zároveň těžištěm celého dokazování a v němž se také plně uplatní veškeré zásady trestního procesu, zejména zásada ústnosti, veřejnosti a bezprostřednosti, které se v přípravném řízení neaplikují. V přípravném řízení, které je neveřejné a převážně písemné, se provádí dokazování pouze v rozsahu nezbytném pro zjištění, zda podezření z trestného činu vůči konkrétní osobě je natolik důvodné, aby byla podána obžaloba, nebo zda je důvod pro jiné rozhodnutí.⁶⁵

Lze tedy shrnout, že přípravné řízení má ve vztahu k řízení před soudem předběžný charakter. Jeho úkolem je zabránit tomu, aby se před soudem ocitly osoby, u nichž není dáno odůvodněné podezření, že mohou být pachateli trestného činu. Tímto je zajištěna nejen ochrana trestního soudnictví před zahlcením, ale především ochrana nevinných osob před negativními důsledky veřejného hlavního líčení před soudem.⁶⁶

3.2. Obhajoba před zahájením trestního stíhání

Od nabytí účinnosti současného trestního řádu až do roku 1990 neexistovalo pro zadrženou podezřelou osobu právo na obhajobu, jelikož toto právo bylo spojeno zásadně s osobou obviněného a vznikalo až okamžikem sdělení obvinění z trestného činu. Rozšíření práva na obhajobu na dobu před sdělením obvinění přinesla novela trestního řádu provedená zákonem č. 178/1990 Sb. a zákonem č. 558/1991 Sb. Právo na obhajobu tedy náleží i osobě podezřelé ze spáchání trestného činu zadržené policejním orgánem.⁶⁷

Podle trestního řádu rozeznáváme tři různé druhy zadržené podezřelé osoby, a to osobu podezřelou ze spáchání trestného činu zadrženou policejním orgánem (§ 76 odst. 1 TŘ), osobu přistiženou při trestném činu nebo bezprostředně poté omezenou na osobní svobodě kýmkoliv a následně předanou policejnímu orgánu (§ 76 odst. 2 TŘ) a zadrženou osobu přistiženou při spáchání trestného činu ve zkráceném přípravném řízení (§ 179a a násl. TŘ).⁶⁸ Následující bod této kapitoly se bude věnovat prvním dvěma případům.

⁶⁵ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: Leges 2018, str. 494-495.

⁶⁶ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: Leges 2018, str. 490.

⁶⁷ Vantuch, P.: Zadržení podezřelého a jeho právo na obhajobu. In: Právní rádce č. 10 (2011), str. 39.

⁶⁸ Vantuch P.: Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2019, str. 109.

3.2.1. Obhajoba zadrženého podezřelého

Zadržení podezřelého podle § 76 odst. 1 trestního řádu je institut, jehož smyslem je krátkodobé omezení osobní svobody spočívající ve fyzickém zajištění osoby podezřelé ze spáchání trestného činu. Účelem zadržení je předběžně prověřit odůvodněnost podezření ze spáchání trestného činu za pomoci prostředků uvedených v § 158 trestního řádu a rozhodnout o dalším postupu ve věci, především o tom, zda na základě zjištěných skutečností bude zahájeno trestní stíhání, a rovněž zjistit, zda u osoby existuje jeden či více důvodů vazby či nikoliv (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. května 2002, sp. zn. 4 Tz 21/2002).⁶⁹

Podle současné právní úpravy ustanovení § 76 odst. 1 trestního řádu může policejní orgán zadržet osobu podezřelou ze spáchání trestného činu za podmínky, že je dán některý z důvodů vazby podle § 67 trestního řádu, jde o naléhavý případ a zároveň je dán předchozí souhlas státního zástupce. Bez jeho souhlasu lze zadržení provést jen pokud věc nesnese odkladu a souhlasu nelze předem dosáhnout, zejména tedy byla-li osoba přistižena při trestném činu nebo zastižena na útěku. O naléhavý případ půjde tehdy, pokud by bez okamžitého zadržení osoby mohlo dojít ke zmaření nebo ztížení dosažení účelu trestního řízení. Souhlas ve formě opatření vydá státní zástupce zpravidla na základě písemné žádosti policejního orgánu po přezkoumání spisového materiálu.⁷⁰

Podle ustanovení § 76 odst. 2 trestního řádu může osobní svobodu osoby, která byla přistižena při trestném činu nebo bezprostředně poté, omezit kdokoli, jestliže je to nezbytné ke zjištění totožnosti osoby, k zabránění útěku nebo k zajištění důkazů, avšak je povinen osobu ihned předat policejnímu orgánu. Pokud předání není možné, musí být omezení osobní svobody bezodkladně oznámeno příslušnému orgánu. Zadržení podle odstavce druhého je oprávněna provést například náhodně kolemjdoucí osoba či zaměstnanec bezpečnostní agentury, musí však být naplněny výše uvedené podmínky, neboť v opačném případě by došlo k neoprávněnému omezení osobní svobody, proti kterému by se zadržovaná osoba mohla bránit použitím násilí a takový odpor by byl pak posuzován jako nutná obrana (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. července 2006, sp. zn. 8 Tdo 838/2006 [R 25/2007 tr.]). Takto zadržená osoba má právo na obhajobu ve stejném rozsahu jako podezřelý zadržený dle § 76 odst. 1 trestního řádu, a to od okamžiku, kdy je předána policejnímu orgánu.⁷¹

K otázce, zda je možné podle ustanovení § 76 odst. 2 trestního řádu omezit osobní svobodu osoby, která se teprve připravovala na spáchání trestného činu, se vyjádřil Nejvyšší soud v usnesení ze dne 18. ledna 2007, sp. zn. 7 Tdo 1429/2006, takto: „*Jestliže se osoba připravuje*

⁶⁹ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 971.

⁷⁰ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 972-973.

⁷¹ Vantuch P.: Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2019, str. 139.

k pozdějšímu spáchání trestného činu, avšak svým jednáním ještě nezačala naplňovat zákonné znaky skutkové podstaty jakéhokoliv trestného činu, nelze odůvodnit omezení osobní svobody osoby oprávněním vyplývajícím z ustanovení § 76 odst. 2 TŘ. Osobou přistiženou při trestném činu může být totiž jen osoba přistižená v okamžiku provádění trestného činu, tedy touto osobou nemůže být ten, kdo zatím jedná jen ve formě přípravy k trestnému činu. Pokud ovšem obviněný (...) vycházel z toho, že podle citovaného ustanovení lze zadržet i osobu připravující se na spáchání trestného činu, tak neznalost zákona nevylučuje jeho trestní odpovědnost.“

Podezřelou osobu lze zadržet jen na dobu nezbytně nutnou, která nesmí být delší než 48 hodin, přičemž počátek této lhůty nastává okamžikem zadržení, resp. předání podezřelé osoby policejnímu orgánu. Zadržená osoba je vyslechnuta, přičemž o výsledku se sepíše protokol, v němž se uvedou okolnosti, místo, čas, podstatné důvody zadržení a osobní údaje zadržené osoby (§ 76 odst. 3 TŘ). Následně je osoba buď ihned propuštěna na svobodu, pokud je podezření z trestného činu rozptýleno nebo odpadnou důvody zadržení, nebo je proti osobě zahájeno trestní stíhání a osoba je umístěna do policejní cely. V takovém případě se státnímu zástupci předá protokol o výsledku podezřelého s vyhotovením usnesení o zahájení trestního stíhání a další důkazní materiál, a na podkladě toho státní zástupce rozhoduje o tom, zda podá návrh na vzetí nyní již obviněného do vazby nebo zda zadrženou osobu propustí na svobodu (§ 76 odst. 4 TŘ). Státní zástupce spolu s návrhem na vzetí do vazby a získaným důkazním materiálem odevzdá zadrženou osobu soudu (§ 77 odst. 1 TŘ). To vše se musí stihnout ve výše zmíněné maximální přípustné lhůtě pro zadržení. Soudce musí zadrženého vyslechnout a do 24 hodin od doručení návrhu státního zástupce rozhodnout o propuštění osoby nebo o jejím vzetí do vazby. Výsledku se mohou účastnit obhájce zadržené osoby i státní zástupce, kteří mají možnost klást zadržené osobě otázky (§ 77 odst. 2 TŘ, srov. též čl. 8 odst. 3 Listiny).

K problematice správného určení počátku omezení osobní svobody se vyjádřil Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 11. ledna 2007, sp. zn. II. ÚS 530/06. Stěžovatel uváděl, že napadeným rozhodnutím bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo na osobní svobodu podle čl. 8 odst. 3 Listiny, který stanoví, že zadržená osoba musí být ihned seznámena s důvody zadržení, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu. Podle tvrzení stěžovatele došlo ke skutečnému omezení jeho osobní svobody v pátek 21. dubna 2006 v časných odpoledních hodinách, avšak nejpozději mezi 18. a 19. hodinou. Protokol o zadržení osoby podezřelé byl však sepsán až ve 22 hodin daného dne a soudu byl návrh na vzetí do vazby doručen až v neděli 23. dubna 2006 ve 21:05. Podle názoru stěžovatele, se kterým se Ústavní soud ztotožnil a ústavní stížnosti vyhověl, „není přípustné, aby posunem doby sepsání protokolu o zadržení podezřelého vzhledem ke skutečnému omezení na jeho osobní svobodě, k němuž došlo dříve, byla

fakticky prodlužována doba omezení osobní svobody nad nepřekročitelný limit uvedený v § 76 odst. 4 TR.“ Ústavní soud nadto konstatoval, že „je věcí obecných soudů provést v případech pochybností o počátku skutečného omezení osobní svobody z úřední povinnosti důkazy tak, aby byl tento údaj objektivně zjištěn“.

Zadržený podezřelý má podle § 76 odst. 6 a § 76b trestního řádu konkrétní práva, o nichž musí být poučen a musí mu být umožněno jejich plné uplatnění, a to právo zvolit si obhájce, mluvit s ním bez přítomnosti třetí osoby, radit se s ním již v průběhu zadržení a požadovat, aby byl obhájce přítomen při jeho výslechu. Dále má právo na své náklady komunikovat písemně nebo telefonicky s vybranou osobou za podmínky, že je to technicky možné a okolnosti to umožňují a zároveň tím nedojde k ohrožení dosažení účelu trestního řízení. Komunikace s třetími osobami ovšem podléhá kontrole na rozdíl od komunikace s obhájcem, jejíž kontrola je vyloučena. Zadržený cizinec má právo, aby o jeho zadržení byl informován konzulární úřad státu, jehož je občanem, a má právo komunikovat s tímto úřadem, a to i bezplatně, pokud nemá dostatek vlastních finančních prostředků.

Ustanovení trestního řádu nechávají na uvážení zadržené osoby jak volbu obhájce, tak i volbu konkrétní osoby obhájce. Pro mnohé zadržené podezřelé je překvapením, že v této fázi trestního řízení nelze žádat o ustanovení obhájce, což je limitem obhajoby zejména v případech, kdy je osoba nečekaně zadržena a nezná žádného advokáta věnujícího se obhajobě v trestních věcech. V takových případech je zadržené osobě povoleno telefonicky kontaktovat některého z advokátů – obhájců podle seznamu poskytnutého policejním orgánem, což je dle mého názoru vhodné řešení. Ve výhodě se vždy ocitne ten zadržený podezřelý, který má svého advokáta, k němuž má důvěru a který je třeba již také obeznámen s danou věcí, což velmi usnadňuje obhajobu podezřelého. Naopak ve velmi těžkém postavení se ocitá zadržený podezřelý, který si obhájce vůbec nezvolí, a tento postup rozhodně nelze doporučit, protože právní pomoc jakéhokoliv obhájce je vždy ve prospěch a v zájmu zadržené osoby, neboť i obhájce doposud neseznámený s danou trestní věcí je schopen osobě poskytnout alespoň základní informace o procesním postavení podezřelého nebo o průběhu trestního řízení.⁷²

Jestliže se zvolený obhájce dostaví a převezme obhajobu, zadržený podezřelý má právo hovořit s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby a má právo na poradu s ním ještě před zahájením výslechu. Ke zvolení co nejúspěšnější taktiky obhajoby je nutné, aby se obhájce seznámil se vším, co se týká podezření z trestného činu a s důvody zadržení. Kromě toho by obhájce měl podezřelého

⁷² Vantuch P.: Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2019, str. 116-120.

poučit o jeho procesním postavení, o jeho právech a o možnostech dalšího postupu policejního orgánu, tj. zejména o možnosti zahájení trestního stíhání a vzetí do vazby.⁷³

Policejní orgán následně provede výslech podezřelého, jehož účelem je objasnění všech důležitých okolností skutku, z jehož spáchání je osoba podezřelá. Výslech probíhá zpravidla za přítomnosti obhájce. Podezřelý má právo účast svého obhájce u výslechu vyžadovat. Pokud nebyl obhájce zvolen nebo se nedostavil v přiměřené lhůtě k výslechu, může i přesto policejní orgán výslech uskutečnit. Podezřelý má potom možnost volby, buď se rozhodne vypovídat, nebo může výpověď odmítnout. Vantuch se domnívá, že je spíše vhodné vypovídat, a to zejména v případech, kdy je podezřelý na výslech připraven. Výpověď je totiž jediný prostředek a způsob, jakým může rozptýlit podezření vůči své osobě, zpochybnit důkazy nebo se vyjádřit ke všem skutečnostem, které jsou důvodem jeho zadržení, tedy sdělit cokoli v svou obhajobu. Pokud podezřelý využije práva nevypovídat, připraví se o jedinou možnost uvést již v této fázi řízení skutečnosti ve svůj prospěch, a měl by tak tedy činit jen výjimečně a ze závažných důvodů.⁷⁴

Přestože výpověď zadrženého podezřelého nelze použít jako důkaz v dalších fázích řízení, nedoporučuje se ji podcenit, neboť je podkladem pro rozhodování policejního orgánu o zahájení trestního stíhání a pro rozhodování o podání návrhu na vzetí do vazby. Veškeré skutečnosti a důkazy, které podezřelý odhalí při výslechu, budou policejnímu orgánu známy a bude s nimi moci pracovat a zaměřit dokazování na tyto skutečnosti a na jejich potvrzení konkrétními důkazy.⁷⁵

3.2.2. Právní pomoc advokáta při podání vysvětlení

Během prověřování provádí policejní orgán úkony trestního řízení za účelem objasnění a prověření skutečností nasvědčujících tomu, že došlo ke spáchání trestného činu a ke zjištění jeho pachatele. V rámci toho je oprávněn vyžadovat vysvětlení od fyzických a právnických osob a státních orgánů (§ 158 odst. 3 písm. a) TŘ). Při podání vysvětlení má každý právo na právní pomoc advokáta (§ 158 odst. 5 TŘ). Toto ustanovení trestního řádu je realizací ústavně garantovaného práva na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy (čl. 37 odst. 2 Listiny). Pokud osoba podávající vysvětlení požádá o právní pomoc advokáta, policejní orgán jí poskytne možnost telefonického spojení s advokátem, avšak nemá

⁷³ Vantuch P.: Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2019, str. 130.

⁷⁴ Vantuch P.: Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2019, str. 124-125, str. 131.

⁷⁵ Vantuch P.: Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2019, str. 134-135.

povinnost tuto pomoc zajistit. Pokud však policejní orgán neumožní osobě kontaktovat advokáta, přestože tomu nic nebránilo, nařídí státní zástupce opakování úkonu.⁷⁶

Právo na právní pomoc advokáta při podání vysvětlení má jak podezřelý, který není zadržen, ale je považován za pravděpodobného pachatele trestného činu, tak i jiné osoby podávající vysvětlení, které nejsou podezřelé. Právní pomoc advokáta při podání vysvětlení musíme odlišovat od obhajoby. Osoba podávající vysvětlení nemá právo na obhajobu, neboť to vzniká až zadržením podezřelého (§ 76 odst. 6 TŘ) nebo zahájením trestního stíhání (§ 160 odst. 1 TŘ), a proto advokát poskytující právní pomoc nemá práva a povinnosti obhájce.⁷⁷ To potvrzuje i Nejvyšší soud v usnesení ze dne 16. května 2012, sp. zn. 5 Tdo 413/2012 [R 50/2013 tr.], v němž konstatoval, že *„účast advokáta při podání vysvětlení se omezuje pouze na právní pomoc a jen v tomto rozsahu může advokát při podávání vysvětlení vystupovat. Nejde o činnost, která by byla srovnatelná s účastí obhájce obviněného. Advokát tedy nemůže do průběhu podávání vysvětlení zasahovat například kladením otázek osobě, která vysvětlení podává, a nemůže požadovat účast na jiných úkonech ve věci, kterých se osoba podávající vysvětlení neúčastní. Naproti tomu je oprávněn v průběhu podávání vysvětlení uskutečnit poradu s osobou, navrhopat provedení důkazů nebo se účastnit rekognice, při níž má být poznána osoba, které poskytuje právní pomoc.“*

Policejní orgán je oprávněn vyzvat osobu, aby se dostavila k ústnímu podání vysvětlení ve vymezené době na určité místo. Ve výzvě se uvede předmět vysvětlení a jaké písemnosti či věci má osoba s sebou donést.⁷⁸ Jestliže se osoba k podání vysvětlení bez dostatečné omluvy nedostaví, může být předvedena nebo jí může být uložena pořádková pokuta, na což musí být předem upozorněna (§ 158 odst. 7 TŘ). Osoba podávající vysvětlení, s výjimkou podezřelého, má povinnost vypovídat pravdu a nic nezamlčet, o čemž musí být předem poučena stejně jako o dalších svých právech (§ 158 odst. 8 TŘ). Porušení této povinnosti je považováno pouze za přestupek křivého vysvětlení podle § 6 zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, a nikoliv za trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku podle § 346 TZ, protože toho se může dopustit pouze svědek, a nikoliv osoba podávající vysvětlení.⁷⁹ Vysvětlení nesmí být požadováno, pokud by jeho podáním osoba porušila státem výslovně uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti (§ 158 odst. 8 TŘ). Může nastat situace, že osoba se sice dostaví k policejnímu orgánu, ale využije práva odepřít vysvětlení. Takové právo má každá osoba

⁷⁶ Šámal, P. a kol.: Trestní řád II. Komentář. § 157 - § 314s. 7. vydání. Praha: C. H. Beck 2013, str. 1956-1957.

⁷⁷ Vantuch P.: Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2019, str. 145.

⁷⁸ Šámal, P., Novotný, F., Růžička, M., Vondruška, F., Novotná, J. Přípravné řízení trestní. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, Beckovy příručky pro právní praxi, str. 218.

⁷⁹ Fryšták, M.: Úřední záznam o podání vysvětlení jako důkaz v trestním řízení. In: Trestněprávní revue č. 9 (2013), str. 200.

v případě, že by výpovědi způsobila nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám uvedeným v § 100 odst. 2 trestního řádu, a kromě toho samozřejmě i osoba podezřelá z trestné činnosti. Odepřít vysvětlení je zcela jistě na místě, jestliže podezřelý je skutečně pachatelem trestného činu a není schopen uvést skutečnosti ve svůj prospěch, kterými by vyvrátil či zpochybnil podezření policejního orgánu vůči své osobě.⁸⁰

O obsahu vysvětlení, které nemá povahu neodkladného a neopakovatelného úkonu, se sepíše úřední záznam, který se zakládá do spisu a který slouží ke zvážení, zda osoba podávající vysvětlení bude vyslechnuta jako svědek a zda soud takový důkaz (výslech svědka) provede. Úřední záznam lze v řízení před soudem použít jako důkaz pouze za podmínek stanovených zákonem, tj. se souhlasem státního zástupce a obžalovaného ho lze přečíst v hlavním líčení podle § 211 odst. 6 trestního řádu. Je-li osoba podávající vysvětlení později vyslýchána jako svědek či obviněný, nemůže jí být úřední záznam přečten nebo jinak sdělen jeho obsah (§ 158 odst. 6 TR). Z důvodu omezené použitelnosti úředního záznamu jako důkazu by se tak policejní orgán při získávání vysvětlení měl omezit jen na zjištění nejdůležitějších skutečností nezbytných pro posouzení věci a také na zjištění totožnosti a kontaktních údajů osob, aby mohly být v budoucnu v případě potřeby předvolány.⁸¹ K otázce použitelnosti úředního záznamu sepsaného před sdělením obvinění jako důkazu se vyjádřil Ústavní soud v nálezu ze dne 3. listopadu 2004, sp. zn. II. ÚS 268/03, v němž se zabýval porušením ústavně zaručeného práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny v trestním řízení, k němuž došlo použitím procesně neúčinného důkazu. Řešil zde otázku, zda je možné využít jako důkaz v řízení před soudem výpověď policistů, kteří pořizovali úřední záznam o podání vysvětlení, o obsahu úředního záznamu, jestliže samotný úřední záznam jako důkaz použít nelze. Odvolací soud v této věci přišel s právním názorem, že „výpovědi policistů, kteří sepsali úřední záznam o podaném vysvětlení, lze rozdělit na dvě části: na část, v níž vnímali svými smysly spontánní vyprávění stěžovatele včetně jeho doznání bezprostředně poté, co se sám dostavil na služebnu Policie České republiky, přičemž výpověď policistů v této části lze považovat za procesně využitelný důkaz, a na část, v níž policisté popsali, co se dozvěděli při provádění úkonu, tedy údaje, které jim stěžovatel sdělil při podání vysvětlení podle trestního řádu, přičemž tuto část lze považovat za důkaz k využití v trestním řízení nezpůsobilý“. Takový závěr o procesní využitelnosti svědecké výpovědi Ústavní soud shledal z ústavněprávního hlediska neakceptovatelný. Výpověď policistů, kteří pořizovali úřední záznam o podaném vysvětlení, o jeho obsahu nelze použít, neboť by takovým procesním postupem byl obcházen zákonný zákaz, a takový důkaz je nutno považovat za důkaz absolutně neúčinný (k tomu

⁸⁰ Vantuch P.: Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2019, str. 148.

⁸¹ Drašík A., Fenyk J. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer 2017, str. 1166.

srov. rovněž nálezy Ústavního soudu ze dne 14. května 2008, sp. zn. II. ÚS 2014/07, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. června 1988, sp. zn. 11 To 27/88 [R 26/1989 tr.]).

Poměrně často se také objevuje otázka, zda je nutné, aby úřední záznam o podání vysvětlení byl podepsán osobou, která vysvětlení podává. V odborné literatuře se lze setkat s názorem, že podepisování zejména stručných úředních záznamů by mělo být spíše výjimkou, avšak pokud podané vysvětlení obsahuje důležité informace a má tak význam pro další řízení, mělo by být vždy podepsáno stejně jako poučení osoby o jejích procesních právech a povinnostech.⁸² Naproti tomu existuje i názor, že osoba podávající vysvětlení úřední záznam nepodepisuje a podpis po ní nelze vyžadovat.⁸³ Osobně se přikláním spíše k názoru, že by měly být podepisovány všechny úřední záznamy o podání vysvětlení bez ohledu na jejich rozsah nebo obsah, a to ze dvou důvodů. Prvním důvodem je, že svým podpisem osoba potvrzuje, co předtím ústně vypověděla, a zároveň kontroluje, zda nedošlo k chybě v interpretaci její výpovědi. Podpisem kromě toho dokládá svou totožnost. Podpis by měl být nedílnou součástí úředního záznamu i z důvodu, že trestní řád umožňuje jeho použití jako důkazního prostředku v řízení před soudem, čímž mu dává obrovskou váhu.

Závěrem je vhodné k této problematice doplnit, že stejné právo na právní pomoc má i osoba vypovídající jako svědek, což opakovaně konstatoval Ústavní soud. V dřívější praxi totiž nebyla advokátovi účast při výslechu svědka umožněna s odkazem na ustanovení trestního řádu, kde chybí výslovné oprávnění svědka účast právního zástupce při výslechu požadovat.⁸⁴ Ústavní soud však ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 98/95 ze dne 5. června 1996 dovodil, že „*nedostatek výslovné zákonné úpravy nemůže být důvodem pro odmítnutí práva na právní pomoc za situace zcela jasné úpravy obsažené na úrovni norem nejvyšší právní síly.*“ Stejného problému se dotýká i pozdější nálezy Ústavního soudu ze dne 20. října 2004, sp. zn. II. ÚS 386/04, ve kterém se soud zabýval porušením práva na právní pomoc v trestním řízení. Stěžovatel v daném případě dovozoval ze znění čl. 37 odst. 2 Listiny právo na to, aby při jeho výslechu v postavení svědka policejním orgánem byl přítomen jeho právní zástupce, který by tak mohl dohlížet na zákonnost provádění výslechu. K porušení jeho ústavně garantovaného práva dle jeho názoru došlo tím, že nebylo umožněno, aby se jím zvolený advokát výslechu zúčastnil, což Ústavní soud následně potvrdil, když řekl, že „*z ústavněprávního hlediska není žádný důvod, aby svědek na rozdíl od osoby podávající vysvětlení neměl právo na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Přitom v žádném*

⁸² Šámal, P., Novotný, F., Růžička, M., Vondruška, F., Novotná, J. Přípravné řízení trestní. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, Beckovy příručky pro právní praxi, str. 222.

⁸³ Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 8. vydání. Praha: Leges 2020, str. 892.

⁸⁴ Vantuch, P.: K právu svědka na přítomnost advokáta při svém výslechu ve světle nálezu Ústavního soudu II. ÚS 386/2004. In: Bulletin advokacie č. 5 (2005), str. 19-20.

případě nejde o to, že by orgán činný v trestním řízení měl povinnost advokáta v každém případě zajistit anebo odkládat provedení svědecké výpovědi proto, že si svědek přeje mít u výsledku advokáta, ale pouze o povinnost toto zastoupení umožnit.“ (srov. rovněž nález Ústavního soudu ze dne 8. března 2005, sp. zn. I. ÚS 734/04).

3.3. Obhajoba obviněného po zahájení trestního stíhání

Zahájení trestního stíhání je považováno za jeden z nejdůležitějších okamžiků celého trestního řízení. Tímto úkonem začíná druhá fáze přípravného řízení, kterou nazýváme vyšetřování a která zpravidla navazuje na fázi prověřování, během něhož orgány činné v trestním řízení měly za úkol objasnit a prověřit skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin.⁸⁵ Zahájení trestního stíhání spočívá ve sdělení obvinění konkrétní osobě a je projevem zásady řádného zákonného procesu vyjádřené v čl. 8 odst. 2 Listiny a § 2 odst. 1 trestního řádu podle které nikdo nemůže být stíhán jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví zákon (srov. například nález Ústavního soudu ze dne 7. února 2002, sp. zn. III. ÚS 356/01).

Velká novela trestního řádu zásadně změnila způsob, jakým se zahajuje trestní stíhání. Namísto dřívějšího neformálního sdělení obvinění se podle současné právní úpravy trestní stíhání zahajuje vydáním usnesení o zahájení trestního stíhání, které musí obsahovat trestním řádem stanovené náležitosti a odůvodnění a proti němuž může obviněný podat stížnost.⁸⁶ O zahájení trestního stíhání rozhodne policejní orgán, jestliže veškeré prověřováním zjištěné a odůvodněné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin a je dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba (§ 160 odst. 1 věta první TR). Usnesení o zahájení trestního stíhání musí obsahovat výrokovou část a odůvodnění. Výrok sestává především z popisu skutku, z něhož je osoba obviněna, který musí vykazovat znaky trestného činu a musí být vymezen tak, aby nemohl být zaměněn s jiným, tj. je nezbytné uvést veškeré okolnosti týkající se skutku jako je místo a čas spáchání, způsob provedení charakterizující jednání, stupeň zavinění, následek, motiv či pohnutku, pokud jsou tyto okolnosti známy.⁸⁷ Nicméně z ustálené judikatury Nejvyššího soudu a Ústavního soudu vyplývá, že není nutné, aby byl skutek popsán zcela vyčerpávajícím způsobem. Popis skutku

⁸⁵ Fenyk, J., Hájek, R., Stříž, I., Polák, P.: Trestní zákoník a trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Praha: Linde 2010, str. 508-509.

⁸⁶ Návrh nového trestního řádu se nicméně vrací k úpravě platné před velkou novelou, kdy na přání orgánů činných v trestním řízení a po vzoru některých evropských států by mělo dojít k odformalizování trestního procesu na počátku trestního stíhání, které se má opět zahajovat ústním sdělením obvinění osobě, jež má být trestně stíhána. K tomu podrobněji Říha, J. Přípravné řízení v návrhu rekodifikované právní úpravy. In: Grívna, T., Šimánová H. (eds): Přípravné řízení dnes a zítra. Sborník příspěvků z konference pořádané UOČR a FPR ZČU dne 20. června 2019. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk 2019, str. 90-93; Rekodifikace trestního práva procesního. In: justice.cz [online]. [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>.

⁸⁷ Šámal, P. a kol.: Trestní řád II. Komentář. § 157 - § 314s. 7. vydání. Praha: C. H. Beck 2013, str. 2066.

musí být ve výroku usnesení o zahájení trestního stíhání zachycen srozumitelným způsobem tak, aby bylo nepochybné, že vyjadřuje skutkový stav naplňující všechny znaky skutkové podstaty trestného činu, a aby z něj bylo patrné, v jakých konkrétních skutečnostech je spatřováno naplnění těchto znaků (srov. například usnesení Ústavního soudu ze dne 4. října 2005, sp. zn. II. ÚS 369/05, nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2001, sp. zn. 7 Tz 125/2001). Výrok musí kromě popisu skutku obsahovat také zákonné označení trestného činu, jenž je ve skutku spatřován, a identifikační údaje obviněného. V odůvodnění usnesení je třeba označit veškeré skutečnosti odůvodňující závěr o důvodnosti trestního stíhání (§ 160 odst. 1 TR). Usnesení musí rovněž obsahovat poučení o tom, že proti němu může obviněný podat stížnost. Opis usnesení o zahájení trestního stíhání je třeba doručit obviněnému nejpozději na počátku prvního výslechu a do 48 hodin státnímu zástupci a obhájci, přičemž u obhájce lhůta k doručení běží od jeho zvolení či ustanovení soudem (§ 160 odst. 2 TR).

Trestní stíhání se vede vždy pro konkrétně popsany skutek, kterým je určen předmět trestního řízení, nikoliv pro jeho právní kvalifikaci.⁸⁸ Vyjde-li během vyšetřování najevo, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, je jiným trestným činem, než jak byl v usnesení o zahájení trestního stíhání právně kvalifikován, upozorní na to policejní orgán obviněného a učiní o tom záznam do spisu (§ 160 odst. 6 TR). Správná právní kvalifikace spáchaného skutku je velice důležitá, protože v případě, že by byl skutek kvalifikován jako jiný trestný čin a obviněný by neměl v řízení obhájce, ač by ho mít měl vzhledem k tomu, že skutek, pro který je trestně stíhán, měl být správně kvalifikován jako trestný čin, na nějž se vztahuje nutná obhajoba podle § 36 odst. 3 trestního řádu, jde o závažnou vadu přípravného řízení spočívající v porušení práva na obhajobu a odůvodňující vrácení věci státnímu zástupci k došetření podle § 188 odst. 1 písm. e) trestního řádu (srov. usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 22. dubna 2002, sp. zn. 5 To 70/2002).

Účinky usnesení o zahájení trestního stíhání z hlediska okamžiku, kdy začíná vyšetřování, nastávají již jeho vydáním, avšak vůči osobě, proti níž se trestní řízení vede, nastávají účinky až doručením usnesení do vlastních rukou. Odepře-li obviněný přijmout usnesení o zahájení trestního stíhání, poznamená se toto na doručence spolu s datem a důvodem odepření a písemnost se vrátí odesílateli. Bylo-li přijetí odepřeno bezdůvodně, považuje se usnesení o zahájení trestního stíhání za doručené dnem, kdy jeho přijetí bylo odepřeno (§ 64a TR). Není-li možné usnesení obviněnému doručit na adresu trvalého pobytu či na adresu jeho pracoviště, je možné postupovat dle § 76 odst. 1 trestního řádu a se souhlasem státního zástupce podezřelého zadržet.⁸⁹

⁸⁸ Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 8. vydání. Praha: Leges 2020, str. 909.

⁸⁹ Šámal, P. a kol.: Trestní řád II. Komentář. § 157 - § 314s. 7. vydání. Praha: C. H. Beck 2013, str. 2058-2059.

Obviněný může proti usnesení o zahájení trestního stíhání podat stížnost (§ 160 odst. 7 TR), ale vzhledem k tomu, že stížnost nemá odkladný účinek, jsou úkony trestního řízení učiněné policejním orgánem v souladu se zákonem v době, kdy usnesení o zahájení trestního stíhání ještě nenabylo právní moci, nadále procesně použitelné, pokud však na základě podané stížnosti nebude usnesení o zahájení trestního stíhání později zrušeno (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. února 2004, sp. zn. 4 Tz 204/2003). Jestliže policejní orgán, proti jehož usnesení stížnost směřuje, sám stížnosti nevyhoví, předloží ji v souladu s § 146 odst. 2 písm. a) trestního řádu státnímu zástupci, který vykonává nad přípravným řízením dozor, a ten o ní rozhodne. Pokud však dozorující státní zástupce dal pokyn či souhlas k vydání usnesení o zahájení trestního stíhání, nemůže o stížnosti sám rozhodnout, ale musí stížnost předložit k rozhodnutí nadřízenému státnímu zástupci, jinak by došlo k porušení zákona v neprospěch obviněného (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. června 2019, sp. zn. 3 Tz 34/2019).⁹⁰

Okamžikem zahájení trestního stíhání se osoba podezřelá ze spáchání trestného činu stává obviněným, proti němuž lze použít prostředků daných trestním řádem (§ 32 TR). To znamená, že až po doručení usnesení o zahájení trestního stíhání lze přistoupit k prvnímu výslechu obviněného, rozhodovat o jeho vzetí do vazby či o jeho zadržení podle § 75 trestního řádu. Zároveň zahájení trestního stíhání umožňuje účast obhajoby v přípravném řízení, a to zejména účast obhájce na vyšetřovacích úkonech podle § 165 trestního řádu. Proto jsou-li splněny zákonné podmínky pro zahájení trestního stíhání vůči konkrétní osobě, musí policejní orgán trestní stíhání zahájit, jinak by došlo k porušení práva osoby, proti níž se trestní řízení vede, na obhajobu.⁹¹

Obviněnému náleží základní práva vyjmenovaná v § 33 odst. 1 trestního řádu. Obviněný má právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a ke všem důkazům o nich, avšak není povinen vypovídat. Obviněný může uvádět okolnosti a důkazy ve svůj prospěch, ale nemá důkazní povinnost ani povinnost vyvracet obvinění. Obviněný nesmí být donucován orgány činnými v trestním řízení k aktivitě v trestním procesu, naopak obviněnému musí být po celou dobu trestního řízení umožněno svobodně se rozhodnout, které prostředky obhajoby a jakou procesní taktiku si zvolí a která ze zákonem mu daných práv a v kterém stádiu řízení použije a která nikoliv.⁹² Obviněný smí činit návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky. Obviněný má právo zvolit si obhájce a radit se s ním i během úkonů prováděných orgány činnými v trestním řízení, avšak nemůže se s obhájcem radit během svého výslechu o tom, jak odpovědět na již položenou

⁹⁰ Brázda, J. Kdy může dozorový státní zástupce zamítnout stížnost obviněného proti usnesení o zahájení trestního stíhání. In: Bulletin advokacie č. 4 (2020), str. 28-29.

⁹¹ Šámal, P. a kol.: Trestní řád II. Komentář. § 157 - § 314s. 7. vydání. Praha: C. H. Beck 2013, str. 2069.

⁹² Mandák, V. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. In: Bulletin advokacie č. 10 (2003), str. 28.

otázku. Obviněný může žádat, aby byl vyslýchán v přítomnosti svého obhájce a aby se obhájce účastnil vyšetřovacích úkonů v přípravném řízení podle § 165 trestního řádu. Ve vazbě či ve výkonu trestu odnětí svobody má obviněný právo hovořit se svým obhájcem bez přítomnosti třetí osoby, právo na telefonický kontakt či písemnou korespondenci se svým obhájcem a právo neomezeně přijímat návštěvy obhájce ve věznici (§ 13 odst. 3, § 13a odst. 3, § 14 odst. 9 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, § 17 odst. 3 a § 18 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů). Uvedená práva náleží obviněnému i tehdy, je-li omezen ve svéprávnosti. Orgány činné v trestním řízení jsou podle § 33 odst. 5 věty první trestního řádu povinny obviněného o jeho právech poučit, a to s přihlédnutím k probíhajícímu stádiu trestního procesu, a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění.

3.3.1. Právo radit se s obhájcem a vyjadřovat se ke všem skutečnostem

Je-li usnesení o zahájení trestního stíhání doručeno obviněnému na počátku prvního výslechu po jeho zadržení, může obviněný s ohledem na skutečnost, že ještě neměl možnost seznámit se s obviněním a neměl ani čas a prostor k přípravě obhajoby, sdělit, že odmítá vypovídat nebo že chce vypovídat až za účasti svého obhájce a po poradě s ním.⁹³ Obhájce by měl s obviněným promyslet koncepci a taktiku obhajoby ještě před prvním výslechem v trestní věci a rovněž by jej měl poučit o všech jeho právech včetně práva nevypovídat. Je věcí procesní taktiky obhajoby, zda obviněný bude či nebude vypovídat. Jestliže obviněný skutečně spáchal skutek, pro který je trestně stíhán, může využitím svého práva nevypovídat ztížit prokázání viny. V opačném případě je spíše vhodnější vypovídat, protože jen z výpovědi obviněného může vyslýchající orgán zjistit skutečnosti svědčící v jeho prospěch. Obviněný se na základě doporučení obhájce může rozhodnout nevypovídat jen v určitém stádiu trestního řízení či vypovídat jen částečně tak, že se při výslechu sám vyjádří ke všem skutečnostem, které jsou předmětem obvinění, ale odmítne odpovídat na doplňující otázky kladené vyslýchajícím orgánem, nebo že bude pouze odpovídat na otázky, aniž by se sám k věci vyjádřil.⁹⁴ Rozhodne-li se obviněný vypovídat až později v průběhu trestního řízení, není možné mu výkon tohoto práva znemožnit kvůli tomu, že v dřívější fázi řízení vypovídat odmítl nebo proto, že orgán činný v trestním řízení považuje výpověď obviněného s ohledem na jiné důkazy, na základě nichž lze učinit jednoznačný závěr o vině obviněného, za nadbytečnou (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. ledna 2012, sp. zn. 3 Tdo 87/2012 [R 51/2012 tr.]).

⁹³ Vantuch, P. Zahájení trestního stíhání a jeho účinky vůči podezřelému (osobě, proti níž se řízení vede) od 1.1.2002. In: Trestněprávní revue č. 1 (2003), str. 14-15.

⁹⁴ Vantuch, P. Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, str. 7-9.

Obviněný je vždy povinen dostavit se na předvolání orgánu činného v trestním řízení k výslechu, a to i tehdy, pokud se rozhodne nevypovídat. Nedostaví-li se obviněný, který byl řádně předvolán, k výslechu bez dostatečné omluvy, může být předveden policejním orgánem nebo mu může být uložena pořádková pokuta. Na tyto následky nedostavení se musí být v předvolání upozorněn (§ 90 odst. 1 TŘ). Obviněný musí být před prvním výslechem seznámen s podstatou sděleného obvinění a poučen o svých právech a o trestních následcích křivého obvinění a pomluvy (§ 91 odst. 1 TŘ). Obviněnému, který sdělí, že chce vypovídat, musí být nejprve dána možnost se k obvinění podrobně a souvisle vyjádřit a vylíčit veškeré skutečnosti, uvést okolnosti zeslabující či vyvracející obvinění a nabídnout o nich důkazy (§ 92 odst. 3 TŘ). Pokud vyslychající orgán zahájí výslech obviněného kladením otázek například ohledně toho, zda se obviněný cítí být vinen či zda se doznává ke spáchání trestného činu a nedovolí obviněnému učinit výpověď ve formě monologu, postupuje v rozporu s trestním řádem a porušuje právo obviněného na obhajobu. Takový postup je možný jen v případě, že obviněný odmítl sám souvisle vypovídat a uvedl, že chce pouze odpovědět na otázky vyslychajícího orgánu, což musí být uvedeno v protokolu o výslechu obviněného.⁹⁵ Jestliže vyslychající orgán v rozporu s § 92 odst. 3 trestního řádu zasahuje do výpovědi obviněného předčasně kladenými doplňujícími otázkami, je úkolem obhájce upozornit na to, že obviněný má právo se nejdříve k věci sám vyjádřit a že mu musí být umožněno vypovídat bez přerušování. K přerušování výpovědi obviněného smí dojít jen tehdy, pokud se významně odchyluje od předmětu výslechu. Podle Vantucha by dokonce opakované a neodůvodněné zasahování do výslechu obviněného spočívající v pokládání otázek orientovaných na získání přiznání obviněného mohlo být považováno za donucování k výpovědi či doznání obviněného. Obviněnému mohou být kladeny otázky k doplnění výpovědi nebo k odstranění neúplností, nejasností či rozporů ve výpovědi až na konci výslechu (§ 92 odst. 4 věta první TŘ). Jestliže však obviněný odmítne na všechny nebo na některou z otázek vyslychajícího orgánu odpovědět, nelze toto přičítat k jeho tíži či snad dokonce považovat za konkludentní přiznání viny.⁹⁶

V průběhu výslechu se může obviněný radit s obhájcem, nikoliv však ohledně toho, jak odpovědět na již položenou otázku (§ 33 odst. 1 TŘ). Pokud obviněný požádá o konzultaci s obhájcem po položení otázky, vyslychající orgán umožní poradu až po jejím zodpovězení.⁹⁷ Mandák k tomuto uvádí, že daný zákaz se vztahuje pouze na radu ohledně toho, jakým způsobem

⁹⁵ Vantuch, P. Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, str. 7-9.

⁹⁶ Vantuch, P. Výpověď obviněného, jeho vyjádření k obvinění a přerušování výslechu. In: Bulletin advokacie č. 11-12 (2004), str. 33-36.

⁹⁷ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 410.

odpovědět na položenou otázku, nikoliv však toho, zda vůbec odpovědět.⁹⁸ Domnívám se, že tento výklad daného ustanovení je nanejvýš logický a správný a vzhledem k právní jistotě (zejména obviněného) si myslím, že by bylo vhodné de lege ferenda doplnit znění daného ustanovení trestního řádu například takto: „*S obhájcem se v průběhu svého výslechu nemůže obviněný radit o tom, jak odpovědět na již položenou otázku, nicméně musí mu být umožněno poradit se s obhájcem o tom, zda má na danou otázku vůbec odpovídat, a to i po jejím položení předtím, než otázku zodpoví.*“

Jak uvádí Pro vazník, obviněný se může hájit víceméně jakýmkoliv způsobem. Obviněný může při své obhajobě i lhát, neboť trestní řád nestanoví, že obviněný musí vypovídat pravdu a nic nezamlčovat, nicméně musí dbát, aby svou nepravdivou výpovědí nenaplnil skutkovou podstatu některého trestného činu, zejména trestného činu křivého obvinění podle § 345 TZ či pomluvy podle § 184 TZ.⁹⁹ Tento závěr nepřímo vyplývá i z judikatury Nejvyššího soudu, podle níž „*nelze usuzovat na vinu obviněného ze způsobu obhajoby, například z toho, že záměrně vypovídal nepravdu, popíral určité skutečnosti nebo se snažil svést vyslýchající orgány na falešnou stopu, neboť takový postup by znamenal potlačování práva na obhajobu a byl by v rozporu s presumpcí neviny a s vyhledávací zásadou.*“ (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. dubna 1968, sp. zn. 7 Tz 11/68 [R 38/1968 tr.]). Obviněný se může lživě obhajovat na základě vlastního rozhodnutí, aniž by o tom jeho obhájce věděl, nebo na základě přímé rady či v součinnosti s obhájcem. Mandák však upozorňuje, že zatímco pouhé poučení klienta o tom, že při své obhajobě smí lhát, je dovoleno, rada nebo navádění k lživé obhajobě je v rozporu s etickými pravidly výkonu advokacie a v takovém jednání lze spatřovat kárné provinění. Stejně tak pokud obviněný v trestním řízení vytváří a navrhuje k provedení nepravdivé důkazy jako například výpověď křivě vypovídajícího svědka či padělanou listinu, nesmí se na tomto konání obhájce aktivně spolupodílet, neboť v opačném případě by kromě kárného postihu mohl být podle okolností trestně stíhán pro trestný čin nadržování podle § 366 TZ, popřípadě účastenství na některém z trestných činů.¹⁰⁰

Účelem výslechu obviněného a celého procesu dokazování je, aby orgány činné v trestním řízení zjistily skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a v rozsahu potřebném pro jejich rozhodnutí, tedy aby se dozvěděly co nejvíce o skutečnostech důležitých pro trestní řízení, především zda se skutek, v němž je spatřován trestný čin, skutečně stal a zda ho spáchal obviněný.

⁹⁸ Mandák, V. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. In: Bulletin advokacie č. 10 (2003), str. 37.

⁹⁹ Pro vazník, J. Trestněprávní meze lži při obhajobě v trestním řízení. In: Bulletin advokacie č. 3 (2019), str. 28-29.

¹⁰⁰ Mandák, V. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. In: Bulletin advokacie č. 10 (2003), str. 37-38.

Cílem výslechu rozhodně není získat přiznání obviněného.¹⁰¹ Obviněný proto nesmí být žádným způsobem donucován k výpovědi nebo k doznání (§ 92 odst. 1 věta druhá, § 164 odst. 3 věta druhá TŘ) a to ani tím, že bude jeho výslech prováděn opakovaně jen za účelem získání přiznání (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. dubna 1968, sp. zn. 7 Tz 11/68 [R 38/1968 tr.]), nebo tím, že bude jeho výslech prováděn „za záměrně vytvořených okolností výrazně nepříznivě ovlivňujících jeho psychický stav jako je například výslech bezprostředně následující po dlouhodobé eskortě uskutečňovaný po dlouhou dobu i v nočních hodinách za aktivní účasti většího počtu vyslychajících“, neboť výslech za takových podmínek je považován za nedovolený nátlak na obviněného a má za následek absolutní neúčinnost tohoto důkazu v trestním řízení (srov. usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 6. března 1989, sp. zn. 7 To 1/89 [R 25/1990 tr.]). Žádný důkaz v trestním řízení nesmí být získán nezákonným donucením nebo hrozbou takového donucení, za pomoci násilí či mučení, neboť toto odporuje nejen ustanovením trestního řádu, ale rovněž čl. 3 Úmluvy, podle kterého nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu. Použití usvědčujícího důkazu, který byl získán za pomoci násilí a mučení, má vždy za následek nespravedlnost celého trestního řízení, což bylo konstatováno rozsudkem velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 11. července 2006 ve věci Jalloh vs. Německo. V této věci se řešila přípustnost usvědčujícího důkazu získaného způsobem, že byla stěžovateli proti jeho vůli na základě pokynu státního zástupce aplikována látka vyvolávající zvracení, čímž byl stěžovatel donucen k vydání důkazu, kterým byl spolknutý balíček s drogou. Na základě tohoto důkazu byl stěžovatel následně odsouzen pro trestný čin přechovávání a prodej omamných látek, přičemž se způsobem, jakým byl usvědčující důkaz získán, se soud vypořádal tak, že tento důkaz je přípustný, neboť jeho získání proběhlo pod lékařským dohledem, nedošlo k ohrožení zdraví stěžovatele a daný postup byl pro získání důkazu nezbytný. Stěžovatel se obrátil k Evropskému soudu pro lidská práva s tím, že postup směřující k získání důkazu byl v rozporu s čl. 3 Úmluvy, neboť dané jednání představovalo nelidské zacházení, a kromě toho bylo porušeno právo stěžovatele neusvědčovat sám sebe. Evropský soud pro lidská práva v obecné rovině konstatoval, že vždy musí být prokázána nezbytnost zákroku a zákrok musí být zároveň proveden pod lékařským dohledem, což jsou dvě podmínky nutné k tomu, aby zákrok nemohl být považován za nelidský či ponižující. V dané věci Evropský soud pro lidská práva neshledal nezbytnost zákroku k získání důkazu, neboť bylo možné počkat a nechat sáček s drogou opustit tělo stěžovatele přirozenou cestou, a proto rozhodl, že uvedeným jednáním byl stěžovatel

¹⁰¹ Vantuch, P. Výpověď obviněného, jeho vyjádření k obvinění a přerušování výslechu. In: Bulletin advokacie č. 11-12 (2004), str. 33.

podroben nelidskému a ponižujícímu zacházení, čímž byl porušen čl. 3 a čl. 6 Úmluvy, a použití důkazu získaného tímto způsobem učinilo celé trestní řízení nespravedlivým.

Výše uvedená ustanovení trestního řádu zakotvující zákaz donucování k výpovědi nebo doznání jsou projevem zásady *nemo tenetur se ipsum accusare*, tedy nikdo není povinen sám sebe obviňovat, a přiměřeně také zásady *nemo tenetur edere instrumenta contra se*, tedy nikdo není povinen vydat důkaz proti sobě. Podle ustálené judikatury Ústavního soudu platí, že „*nikdo nesmí být nucen k tomu, aby (...) dodával důkazy proti sobě či jakákoliv sebe usvědčující prohlášení, protože je to naopak veřejná žaloba, kdo má povinnost tvrdit a prokazovat obviněnému jeho vinu bez ohledu na jeho aktivitu a postoj, a proto je tedy ústavně nepřípustné, aby orgány činné v trestním řízení po někom požadovaly pod jakoukoliv sankcí předložení důkazu, jehož může být použito proti němu samému k usvědčení ze spáchání trestného činu.*“ (srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 12. ledna 2006, sp. zn. II. ÚS 552/05). Zákaz nucení k sebeobviňování tedy spočívá v tom, že obviněný nesmí být nucen poskytovat orgánům činným v trestním řízení výpověď nebo doznání, ale rovněž věcné, listinné či jakékoliv jiné důkazy, které by svědčily v jeho neprospěch, přičemž lze pod tento zákaz zahrnout i právo obviněného nevypovídat. Obviněný nesmí být nucen k aktivnímu poskytnutí usvědčujících důkazních prostředků, avšak může být přinucen k pasivnímu strpění některých úkonů, například provedení zkoušky krve, odběru biologického materiálu či zjištění totožnosti podle § 114 trestního řádu, které rovněž mohou usvědčovat obviněného ze spáchání trestného činu.¹⁰²

3.3.2. Právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící obhajobě, vyhledávat, předkládat a navrhnout důkazy k provedení

K významnému posílení procesního postavení stran a jejich možnosti aktivně se podílet na dokazování v trestním řízení došlo díky dvěma novelám trestního řádu, kterými byla do procesního předpisu vložena věta druhá ustanovení § 89 odst. 2 upravující právo každé ze stran důkaz vyhledat, předložit nebo navrhnout jeho provedení a dále věta třetí téhož ustanovení, podle které skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu. Na důkazy opatřené stranou obhajoby se při jejich provádění a hodnocení aplikují stejná pravidla jako na důkazy navržené orgánem činným v trestním řízení, přičemž přípustnost jejich použití jako důkazu bude záležet na dodržení zákonem stanovených požadavků na jejich vyhledání, opatření a provedení. Podle současné právní úpravy má tedy i obhajoba možnost z vlastní iniciativy pátrat po pramenech důkazů, předkládat je a navrhnout

¹⁰² Mates, P., Púry, F. Zákaz nucení k sebeobviňování. In: Bulletin advokacie č. 3 (2019), str. 10-13.

jejich provedení orgánům činným v trestním řízení, přičemž ale obhajobě není umožněno důkazy procesně zajišťovat, neboť k tomu jsou oprávněny jen orgány činné v trestním řízení.¹⁰³ Zároveň s vyhledáváním důkazů je obhájce rovněž oprávněn, resp. povinen ověřovat jejich prospěšnost a použitelnost z hlediska obhajoby, neboť pokud by takovou kontrolu neprováděl, riskoval by, že nedopatřením dojde k předložení důkazu usvědčujícího obviněného ze spáchání trestného činu nebo důkazu, který by mohl být jiným způsobem v rozporu se zájmy obviněného.¹⁰⁴

Pod pojmem vyhledání důkazu rozumíme faktickou činnost obhájce, jejíž náplní je pátrat po pramenech důkazů, tedy zejména vyhledávat informace o osobách, které byly svědky určité události, k níž se vztahuje dokazování, zjistit od těchto osob veškeré důležité skutečnosti a na základě toho i zda jejich svědectví by mohlo přitížit obhajobě či naopak obhajobu obviněného podpořit, a dále vyhledávat věcné a listinné důkazy, zvukové či obrazové záznamy nebo jiné důkazní prostředky prokazující či vyvracející dokazované skutečnosti. Obhajoba může podle § 110a trestního řádu rovněž předložit znalecký posudek, při jehož provedení se postupuje stejně jako by šlo o znalecký posudek vyžádaný orgánem činným v trestním řízení. Obhájce může navrhopvat důkazy k provedení ve všech fázích trestního řízení, avšak jen důkazy svědčící ve prospěch obviněného, proto je velice důležité, aby nejdříve došlo k důkladnému prověření všech potenciálně navrhovaných důkazů. Není povinností obhajoby podílet se aktivně na dokazování, proto platí, že orgány činné v trestním řízení mají povinnost v přípravném řízení stejně pečlivě objasňovat i bez návrhu stran všechny okolnosti případu svědčící ve prospěch i neprospěch obviněného (§ 2 odst. 5 TR).¹⁰⁵

Za významný nedostatek současného trestního řádu lze podle Netta považovat skutečnost, že procesní předpis neupravuje postup obhajoby při vyhledávání, opatřování a předkládání důkazů v trestním řízení, a to zejména v situaci, kdy je potřeba zabezpečit jako pramen důkazu výslech svědka.¹⁰⁶ Poměrně stručnou právní úpravu v této oblasti tak představuje usnesení představenstva České advokátní komory č. 13/2004 Věstníku ze dne 12. října 2004 k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhopvat důkazy v trestním řízení (dále jen „usnesení ČAK“) upravující dle článku 1 některé postupy advokáta, který v trestním řízení obhajuje obviněného nebo zastupuje poškozeného či zúčastněnou osobu, v případech, kdy realizuje oprávnění podle § 89 odst. 2 věty druhé trestního řádu. Na usnesení ČAK dále navazuje a doplňuje jej výkladové stanovisko

¹⁰³ Vantuch, P. Kdy může obhajoba důkaz vyhledat, kdy předložit a kdy jen navrhnout jeho provedení? In: Bulletin advokacie č. 7-8 (2013), str. 27-28.

¹⁰⁴ Vantuch, P. Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem v přípravném řízení. In: Bulletin advokacie č. 7-8 (2005), str. 31.

¹⁰⁵ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 1341.

¹⁰⁶ Nett, A. Opatřování důkazu výpovědí svědka obhajobou. In: Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní – minulost a budoucnost. Praha: Leges 2016, str. 175-176.

Nejvyššího státního zastupitelství č. 9/2004 (dále jen „stanovisko NSZ“). Usnesení ČAK se nicméně zabývá pouze opatřováním výpovědi svědka a nevěnuje se vyhledávání a opatřování jiných důkazních prostředků, což je dle mého názoru nepatřičným opomenutím a domnívám se, že by bylo vhodné upravit alespoň stručně také postup při opatřování zejména věcných a listinných důkazů a znaleckých posudků obhajobou v trestním řízení.

Přichází-li v úvahu jako pramen důkazu výpověď svědka a zjistí-li advokát vlastním pátráním či na základě sdělení obviněného totožnost a kontaktní údaje osoby, která by mohla uvést skutečnosti důležité pro trestní řízení, může advokát tuto osobu požádat písemně, telefonicky či osobně o sdělení informací, které jsou jí o věci známy. Dožádané osobě advokát předem sdělí, že žádá pouze pravdivé informace bez ohledu na to, či zájmy v trestní věci zastupuje, a že dle okolností může navrhnout provedení její výpovědi jako důkazu. Pokud dožádaná osoba souhlasí se sdělením informací, advokát s ní domluví způsob jejich předání a následně učiní o žádosti o sdělení informací i o obsahu sdělení dožádané osoby písemný záznam do klientského spisu (čl. 3 a čl. 4 usnesení ČAK). Uskuteční-li se osobní setkání advokáta a dožádané osoby, je vhodné zajistit přítomnost další osoby během rozhovoru, například zaměstnance advokátní kanceláře nebo nějaké nezúčastněné a nestranné třetí osoby, která by mohla v případě pochybností dosvědčit, že postup advokáta v průběhu výslechu byl v souladu s právními i stavovskými předpisy, zejména že se advokát nesnažil ovlivnit výpověď dožádané osoby ve prospěch procesních zájmů svého klienta (čl. 6 usnesení ČAK).¹⁰⁷ Vantuch upozorňuje, že obhájce nemůže navrhnout orgánu činnému v trestním řízení provedení důkazu výslechem svědka aniž by předtím prověřil, zda osoba bude vypovídat ve prospěch či neprospěch obviněného, a dále rovněž upozorňuje na to, že záznam o skutečnostech sdělených dožádanou osobou a sepsaný obhájcem nelze v trestním řízení považovat za procesně použitelný listinný důkaz, ale jedná se pouze o přípravu obhajoby, jejímž účelem je zjistit, zda je v zájmu obviněného výslech osoby jako svědka navrhnout či nikoliv.¹⁰⁸ Obhájce má tedy pouze dvě varianty, buď na základě skutečností zjištěných od dožádané osoby podle svého uvážení a po poradě s obviněným navrhne orgánu činnému v trestním řízení, aby danou osobu předvolal k podání vysvětlení nebo k výslechu jako svědka, a informuje jej o tom, k jakým okolnostem může osoba vypovídat, případně má obhájce možnost vyzvat osobu, aby se sama dostavila k podání vysvětlení či svědecké výpovědi, nicméně k tomuto obhájce nikdy nesmí

¹⁰⁷ Vantuch, P. Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem v přípravném řízení. In: Bulletin advokacie č. 7-8 (2005), str. 32.

¹⁰⁸ Vantuch, P. Kdy může obhajoba důkaz vyhledat, kdy předložit a kdy jen navrhnout jeho provedení? In: Bulletin advokacie č. 7-8 (2013), str. 29-31.

osobu žádným způsobem donucovat.¹⁰⁹ Podle bodu III. stanoviska NSZ zjistí-li státní zástupce, že obhájce dožádanou osobu nepřipustným způsobem ovlivňoval, nutil ji k podání vysvětlení, svědectví či k vydání věcí nebo listin, předá obhájce ke kárnému postihu pro porušení etických pravidel výkonu advokacie, případně může podle konkrétních okolností daného případu přicházet v úvahu i možnost trestní odpovědnosti obhájce pro trestný čin nadřování dle § 366 TZ či vydírání dle § 175 TZ.

Skutečnost, že obhajobě není dána možnost zajistit důležité informace získané na základě svědectví dožádané osoby procesně relevantním způsobem je podle Netta nedostatkem stávající právní úpravy. Autor proto ve svém příspěvku k tomuto tématu navrhuje vytvoření institutu tzv. svědecké výpovědi zajištěné obhájcem v trestním řádu. Taková svědecká výpověď by spočívala ve využití institutu osvědčení o prohlášení podle § 72 odst. 1 písm. h) zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád). Dožádaná osoba by učinila prohlášení o skutečnostech důležitých pro trestní řízení spolu s odpověďmi na doplňující otázky advokáta, přičemž veškerá sdělení by byla zapsána v notářském zápisu. Osvědčení o prohlášení ve formě notářského zápisu by pak mohlo být v trestním řízení provedeno jako listinný důkaz podle § 112 odst. 2 trestního řádu.¹¹⁰ Domnívám se, že tento navrhovaný postup lze považovat za vhodné řešení nedostatku současné právní úpravy. Kromě tohoto lze však nabídnout také například přenesení současné úpravy obsažené v usnesení ČAK do trestního řádu s tím, že by zároveň došlo k rozšíření sepsání záznamu o sdělení dožádané osoby obhájcem o povinnost úředně ověřeného podpisu dožádané osoby, případně také úředně ověřených podpisů svědků prohlášení, kteří by podpisem stvrzovali, že dožádaná osoba skutečně sama vypovídala a že její výpověď není nijak ovlivněna ze strany obhájce. Takový záznam by pak bylo možné použít v trestním řízení jako listinný důkaz, avšak pouze v případě, že by nebylo možné ze závažných důvodů zajistit výslech osoby jako svědka.

Jak tedy z výše uvedeného vyplývá, nelze orgánu činnému v trestním řízení provádějícímu dokazování předložit jako důkaz záznam o sdělení osoby, kterou v přípravném řízení vyslechl obhájce obviněného, neboť svědka může v tomto stádiu řízení vyslechnout pouze daný orgán, nicméně ostatní důkazní prostředky prokazující či vyvracející dokazované skutečnosti, kterými

¹⁰⁹ Vantuch, P. Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem v přípravném řízení. In: Bulletin advokacie č. 7-8 (2005), str. 32.

¹¹⁰ Nett, A. Opatřování důkazu výpovědí svědka obhajobou. In: Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní – minulost a budoucnost. Praha: Leges 2016, str. 177-179.

jsou věci, listiny, zvukové či obrazové záznamy nebo znalecké posudky, může obhájce orgánu přímo předložit.¹¹¹

Je-li k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení třeba odborných znalostí, vyžádá orgán činný v trestním řízení odborné vyjádření. Jestliže pro složitost posuzované otázky takový postup není postačující, přibere v přípravném řízení znalce ten orgán činný v trestním řízení, jež považuje znalecký posudek za nezbytný pro rozhodnutí (§ 105 odst. 1 TR). Podle Vantucha se v praxi mezi obhajobou a orgánem činným v trestním řízení často vedou dohady právě o otázce, kdy je postačující zpracování odborného vyjádření a kdy je třeba nechat vyhotovit znalecký posudek. Obhajoba požaduje vypracování znaleckého posudku zpravidla tehdy, pokud orgán činný v trestním řízení žádný znalecký posudek nevyžádal, protože to na rozdíl od obhajoby nepovažuje za nutné, nebo tehdy, nesouhlasí-li obhajoba se závěry znaleckého posudku vyžádaného orgánem činným v trestním řízení. V trestním spisu se pak nachází dva znalecké posudky s navzájem protichůdnými závěry, neboť výsledky znaleckého posudku vyžádaného obhajobou jsou ve prospěch obviněného, zatímco znalecký posudek zpracovaný znalcem přibraným orgánem činným v trestním řízení většinou podporuje obvinění. Může se však stát, že znalecký posudek obhajoby či orgánu činného v trestním řízení podporuje tvrzení druhé strany. V takovém případě obhájce nemůže znalecký posudek předložit, protože smí navrhopvat jen důkazy ve prospěch obviněného, zatímco orgán činný v trestním řízení je povinen vyhledávat a provádět důkazy bez ohledu na to, zda jsou v neprospěch či ve prospěch obviněného, a proto bude povinen jím vyžádaný znalecký posudek založit do spisu. Jsou-li v trestním spisu dva odlišné znalecké posudky, soud závěry vyplývající z obou posudků porovná a zdůvodní, o který ze znaleckých posudků se opřel jako o důkaz při svém rozhodování o vině obviněného a z jakých důvodů.¹¹²

Podle § 164 odst. 3 trestního řádu obhajoba obviněného a jím navrhované důkazy, pokud nejsou zcela bezvýznamné, musí být pečlivě přezkoumány. Zhodnocení důležitosti důkazu je však poměrně subjektivní, nadto je velice obtížné posoudit důležitost důkazu ještě před jeho provedením. Proto se v praxi nezdívá, že policejní orgán důkaz navržený stranou obhajoby neprovede se zdůvodněním, že ho považuje za bezvýznamný, avšak v řízení před soudem je takový důkaz naopak označen jako zásadní pro rozhodnutí a je proveden. Orgány činné v trestním řízení nemají povinnost provádět veškeré důkazy navrhované obhajobou, nicméně každé rozhodnutí o neprovedení důkazu musí být vždy dostatečným a přezkoumatelným způsobem odůvodněno.¹¹³

¹¹¹ Vantuch, P. K přístupu soudu ke znaleckým posudkům vyžádaným obhajobou. In: Trestní právo č. 3 (2011), str. 27.

¹¹² Vantuch, P. K přístupu soudu ke znaleckým posudkům vyžádaným obhajobou. In: Trestní právo č. 3 (2011), str. 28-31.

¹¹³ Vantuch, P. Selekcce důkazů v neprospěch obviněného. In: Trestní právo č. 10 (2010), str. 5, 10.

Jak uvádí i konstantní judikatura Ústavního soudu: „*Soud není v zásadě povinen vyhovět každému důkaznímu návrhu. Právu obviněného navrhnout důkazy, jejichž provedení v rámci své obhajoby považuje za potřebné, odpovídá povinnost soudu nejen o důkazních návrzích rozhodnout, ale také, pokud jim nevyhoví, vyložit, z jakých důvodů navržené důkazy neprovedl.*“ (srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 25. srpna 2005, sp. zn. I. ÚS 152/05, nebo náleží Ústavního soudu ze dne 20. května 1997, sp. zn. I. ÚS 362/96). Pokud však takové odůvodnění absentuje, může to signalizovat, že v trestním procesu dochází k nepřipustné jednostranné selekci důkazů ze strany orgánů činných v trestním řízení. Takovou selekci důkazů může provádět pouze strana obhajoby.¹¹⁴ Rovněž Ústavní soud v jednom ze svých klíčových nálezů dotýkajících se dané problematiky konstatoval, že „*současná právní úprava vyšetřování nezná institut předběžného posuzování (hodnocení) důkazů, a proto není v pravomoci kteréhokoli orgánu činného v trestním řízení provádět podle vlastních kritérií předběžnou selekci (nabízených) důkazů a upravovat tak důkazní situaci podle vlastní úvahy a volby, případně z daných důkazů preferovat ty, které potvrzují zvolenou skutkovou verzi*“ (srov. náleží Ústavního soudu ze dne 4. října 2001, sp. zn. III. ÚS 617/2000). Pokud by orgány činné v trestním řízení prováděly důkazy jen v neprospěch obviněného a odmítaly by bez řádného odůvodnění návrhy obhajoby na provedení důkazů, postupovaly by tím v rozporu s trestním řádem a nemohl by být náležitě zjištěn skutkový stav věci bez důvodných pochybností a v nezbytném rozsahu pro rozhodnutí ve věci samé.¹¹⁵

S odmítáním návrhů obhajoby na provedení důkazů se lze v trestním řízení nejčastěji setkat při skončení vyšetřování, které znamená neformální závěr policejního orgánu o tom, že veškeré důkazy potřebné pro zjištění skutkového stavu byly provedeny, a to v rozsahu nezbytném pro podání obžaloby či pro jiné rozhodnutí ve věci samé. Podle § 166 odst. 1 trestního řádu uzná-li policejní orgán vyšetřování za skončené, umožní obviněnému a jeho obhájci v přiměřené době prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování. Nepovažuje-li policejní orgán navrhované doplnění za nutné, odmítne jej, o čemž obviněného a jeho obhájce vyrozumí, avšak neposkytne jim odůvodnění, proč návrhům obhajoby na doplnění vyšetřování nevyhověl. Takové zdůvodnění svého postupu dává policejní orgán jen státnímu zástupci, když mu podle § 166 odst. 3 trestního řádu po skončení vyšetřování předkládá spis s návrhem na podání obžaloby a se seznamem navrhovaných důkazů, čímž je narušeno rovné postavení obžaloby a obhajoby v trestním řízení.¹¹⁶

¹¹⁴ Vantuch, P. Selekcce důkazů v neprospěch obviněného. In: Trestní právo č. 10 (2010), str. 8-9.

¹¹⁵ Vantuch, P. Selekcce důkazů v neprospěch obviněného. In: Trestní právo č. 10 (2010), str. 8.

¹¹⁶ Vantuch P. K možnosti odmítnutí návrhů obhajoby na doplnění vyšetřování po prostudování spisu. In: Bulletin advokacie č. 2 (2004), str. 32.

Policejní orgány se většinou pozorně věnují návrhům obhajoby na doplnění vyšetřování, avšak v některých případech dochází k tomu, že policejní orgán předem informuje obhajobu, že její návrhy odmítne, jestliže budou podány, a to bez ohledu na jejich obsah a bez seznámení se s nimi, neboť již považuje dosavadní výsledky vyšetřování za dostačující a návrhy obhajoby za nadbytečné.¹¹⁷ Tento postup považuji stejně jako výše uvedený nedostatek právní úpravy spočívající v absenci odůvodnění odmítnutí návrhu na doplnění vyšetřování straně obhajoby za absolutně nepřijatelný a v rozporu s právem na obhajobu a domnívám se, že by ustanovení § 166 odst. 1 trestního řádu mělo být doplněno například takto: *„Policejní orgán je povinen se s veškerými návrhy na doplnění vyšetřování v přiměřené lhůtě seznámit a až poté učinit závěr o tom, zda navrhované doplnění provede či nikoliv. Nepovažuje-li policejní orgán doplnění za nutné, odmítne jej a o tomto odmítnutí vyrozumí obviněného, obhájce a státního zástupce s tím, že vyrozumění o odmítnutí bude obsahovat řádné zdůvodnění, proč policejní orgán nevyhověl návrhům na provedení dalších důkazů.“* Obdobně judikoval i Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 15. května 1997, sp. zn. III. ÚS 51/96, v němž uvedl, že *„pokud účastník řízení před soudy navrhuje provedení zásadních důkazů k prokázání svého tvrzení (...) není soud povolán k tomu, aby provedení takových důkazů bez dalšího odmítl, případně se takto navrženými důkazy nezabýval či na návrh k jejich provedení vůbec nereagoval. Případné odmítnutí provést takto navržené důkazy musí být odůvodněno vyčerpávajícím a přesvědčivým způsobem prokazujícím nepotřebnost či nadbytečnost takového dokazování.“*

3.3.3. Právo obhájce účastnit se vyšetřovacích úkonů

Obhájce je již od zahájení trestního stíhání oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit (§ 165 odst. 2 TR). Účelem tohoto ustanovení je umožnit přítomnost obhájce při provádění nejdůležitějších vyšetřovacích úkonů v rozsahu nezbytném pro řádný výkon obhajoby. Účast obhájce je nicméně jeho právem, nikoliv povinností, a proto ho nelze k účasti donucovat či mu za nedostavení se k vyšetřovacímu úkonu ukládat sankce.¹¹⁸

Vyšetřovacími úkony, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, se rozumí úkony směřující k dokazování, které provádí po zahájení trestního stíhání policejní

¹¹⁷ Vantuch P. K možnosti odmítnutí návrhů obhajoby na doplnění vyšetřování po prostudování spisu. In: Bulletin advokacie č. 2 (2004), str. 25.

¹¹⁸ Šámal, P., Novotný, F., Růžička, M., Vondruška, F., Novotná, J. Přípravné řízení trestní. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, Beckovy příručky pro právní praxi, str. 854.

orgán, případně státní zástupce. Zejména se jedná o výslech obviněného, svědků, znalců, rekognici nebo některé další zvláštní způsoby dokazování podle třetího oddílu hlavy páté trestního řádu.¹¹⁹ Naopak vyšetřovacím úkonem podle § 165 trestního řádu není podání vysvětlení a na něj navazující sepsání úředního záznamu.¹²⁰ Gřivna v souvislosti s tímto upozorňuje, že ze strany orgánů činných v trestním řízení bývá v praxi často obcházeno a znemožněno právo obviněného na obhajobu tím, že po zahájení trestního stíhání policejní orgán namísto provedení vyšetřovacího úkonu spočívajícího ve výslechu svědka předvolá tuto osobu k podání vysvětlení, o čemž není obhájce vyrozuměn a tedy mu není umožněno se tohoto úkonu zúčastnit, přičemž tento postup je bohužel schvalován dozorovými státními zástupci.¹²¹ Fryšták se však domnívá, že požádá-li obhájce v souladu s § 165 odst. 3 trestního řádu o vyrozumívání o vyšetřovacích úkonech, mělo by se toto vyrozumívání analogicky vztahovat i na podání vysvětlení od fyzických či právnických osob po zahájení trestního stíhání a obhájci by měla být účast při podání vysvětlení umožněna.¹²² Souhlasím s oběma autory, že výše uvedený postup orgánů činných v trestním řízení je nepřipustný a domnívám se, že v zájmu co nejširšího možného výkonu práva na obhajobu musí být obhájci umožněno účastnit se veškerých úkonů trestního řízení po vydání usnesení o zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 1 trestního řádu. De lege ferenda si proto dovoluji navrhnout doplnění ustanovení trestního řádu a zakotvení možnosti účasti obhájce i při podání vysvětlení, dochází-li k tomuto úkonu po zahájení trestního stíhání obviněného, například takto: „*Policejní orgán je oprávněn vyzvat osobu, aby se dostavila k podání vysvětlení ve stanovené době na určené místo. Je-li osoba takto předvolána poté, co bylo v trestní věci vydáno usnesení o zahájení trestního stíhání obviněného, musí policejní orgán o předvolání osoby k podání vysvětlení včas vyrozumět obhájce obviněného, požádal-li o to, a musí mu umožnit účast při tomto úkonu.*“

Obhájce by měl neprodleně po převzetí obhajoby sdělit policejnímu orgánu, zda si přeje být informován o provádění všech vyšetřovacích úkonů, úkonů určitého druhu nebo pouze o provedení jednoho konkrétního vyšetřovacího úkonu.¹²³ Učiní-li obhájce toto oznámení, je policejní orgán povinen vyrozumět obhájce o uskutečnění vyšetřovacího úkonu či úkonů. Policejní orgán musí obhájci včas sdělit, o jaký druh úkonu se jedná, dobu a místo jeho konání, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce nelze zajistit. Spočívá-li úkon ve výslechu osoby, sdělí policejní orgán obhájci i údaje potřebné ke ztotožnění vyslýchané osoby

¹¹⁹ Šámal, P., Novotný, F., Růžička, M., Vondruška, F., Novotná, J. Přípravné řízení trestní. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, Beckovy příručky pro právní praxi, str. 320.

¹²⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní řád II. Komentář. § 157 - § 314s. 7. vydání. Praha: C. H. Beck 2013, str. 2146.

¹²¹ Gřivna, T. a kol. Právo na obhajobu. Teorie a praxe 21. století. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, str. 97.

¹²² Fryšták, M. Účast obhájce ve vyšetřování. In: Trestněprávní revue č. 5 (2016), str. 116.

¹²³ Fryšták, M. Účast obhájce ve vyšetřování. In: Trestněprávní revue č. 5 (2016), str. 116.

a pokud tyto údaje nejsou dostupné, sdělí alespoň k čemu má osoba vypovídat (§ 165 odst. 3 TŘ). Trestní řád bohužel nezakotvuje povinnost vyrozumívání obhájce o úkonech trestního řízení, jestliže o to obhájce sám nepožádal. Fryšták nicméně uvádí, že v praxi policejní orgán často vyrozumívá obhájce i přesto, že o to nepožádal či zapomněl požádat, a to navzdory tomu, že dle ustanovení trestního řádu by k vyrozumívání obhájce mělo docházet pouze na základě jeho výslovné žádosti.¹²⁴

Případy, kdy dochází k vyrozumívání obhájce i bez jeho žádosti lze najít také v judikatuře. Například podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 26. července 2000, sp. zn. 3 Tz 106/2000, musí vyšetřovací orgán vyrozumět obhájce o výsledku svědka v přípravném řízení a umožnit mu účast při tomto úkonu, i když o vyrozumění o úkonu obhájce nepožádal, v případě, že již ve fázi přípravného řízení je nepochybné, že v době konání hlavního líčení bude osobní výslech svědka z objektivních důvodů uvedených v ustanovení § 211 odst. 2 písm. a) trestního řádu zcela nemožný nebo velmi obtížný.

Obhájce musí být o konání vyšetřovacího úkonu vyrozuměn řádně a včas. Je důležité, aby byl obhájce informován o tom, co bude předmětem vyšetřovacího úkonu, a mohl se tak po poradě s obviněným rozhodnout, zda se úkonu zúčastní či nikoliv, a aby se mohl na úkon připravit a na základě této přípravy byl schopen účinně vykonávat obhajobu obviněného.¹²⁵ Ustanovení trestního řádu neupravuje konkrétní lhůtu, v níž by měl být obhájce o konání vyšetřovacího úkonu vyrozuměn. Včasnost vyrozumění se tedy posuzuje vždy s ohledem na povahu a složitost úkonu. Dozorový státní zástupce je podle § 157a trestního řádu oprávněn přezkoumat postup policejního orgánu, zda byl obhájce vyrozuměn včas a nebylo tak porušeno právo obviněného na obhajobu.¹²⁶

Podle § 165 odst. 2 věty druhé trestního řádu může obhájce klást obviněnému i dalším vyslychaným osobám otázky, avšak teprve tehdy, až policejní orgán výslech skončí a udělí mu k tomu slovo, nicméně v praxi může policejní orgán umožnit pokládání otázek i před skončením výslechu. Obhájce smí klást pouze takové otázky, které jsou potřebné pro objasnění veškerých skutečností důležitých pro trestní řízení, přičemž otázky musí být formulovány jasně, srozumitelně a nesmí být pokládány otázky, které by byly sugestivní nebo kapciózní.¹²⁷

Jestliže obhájce nevyužije svého oprávnění účastnit se vyšetřovacího úkonu, ačkoliv byl řádně a včas vyrozuměn o jeho konání, lze i přesto úkon provést a použít výpověď svědka jako důkaz v hlavním líčení, a to zejména tehdy, je-li svědecká výpověď rozhodujícím usvědčujícím

¹²⁴ Fryšták, M. Účast obhájce ve vyšetřování. In: Trestněprávní revue č. 5 (2016), str. 116.

¹²⁵ Štěpán, J. Ještě k účasti obhájce u vyšetřovacích úkonů. In: Bulletin advokacie č. 8 (1995), str. 63.

¹²⁶ Šámal, P. a kol.: Trestní řád II. Komentář. § 157 - § 314s. 7. vydání. Praha: C. H. Beck 2013, str. 2148.

¹²⁷ Šámal, P. a kol.: Trestní řád II. Komentář. § 157 - § 314s. 7. vydání. Praha: C. H. Beck 2013, str. 2146.

důkazem proti obviněnému.¹²⁸ Naopak v případě, že policejní orgán v průběhu přípravného řízení nevyrozumí předem obhájce o době a místě konání vyšetřovacího úkonu, jehož provedení bylo možné odložit, a ten se k němu tedy nedostaví, přestože požádal, aby byl o vyšetřovacím úkonu informován, má obhájce možnost při skončení vyšetřování navrhnout opětovné provedení vyšetřovacího úkonu za jeho účasti.¹²⁹ Podle názoru Ústavního soudu nejde v takovém případě o porušení práva na spravedlivý trestní proces, jestliže obhájce má možnost být přítomen provedení daného úkonu v dalších fázích trestního procesu (srov. náleží Ústavního soudu ze dne 4. října 2000, sp. zn. II. ÚS 243/2000).

S ohledem na skutečnost, že obhájce nemůže být obeznámen s tím, které vyšetřovací úkony zamýšlí policejní orgán v přípravném řízení provést, měl by obhájce raději sdělit, že chce být vyrozumíván o všech vyšetřovacích úkonech. Tento postup lze doporučit zejména ve složitých trestních věcech s velkým množstvím prováděných úkonů, neboť kdyby byl obhájce informován pouze o některých úkonech, mohl by zmeškat účast u výslechu významného svědka či u jiného důležitého úkonu v trestní věci.¹³⁰

3.3.4. Právo obhájce nahlížet do spisů

Podle § 65 odst. 1 trestního řádu obviněný a jeho obhájce mají právo nahlížet do spisů, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí. Toto právo náleží bezpochyby k nejdůležitějším procesním oprávněním obhajoby, neboť pouze na základě nahlédnutí do trestního spisu se obhajoba může dozvědět o veškerých skutečnostech a důkazech a na základě těchto zjištění lze následně připravit dobrou a pokud možno i úspěšnou obhajobu obviněného. Podle Jelínka je dokonce možné právo nahlížet do spisu považovat ve vztahu k obviněnému za základní povinnost obhájce.¹³¹

Nahlížení do spisu probíhá vždy v sídle příslušného orgánu činného v trestním řízení, který vede trestní spis v dané fázi řízení. Obhajobě musí být umožněno prostudovat celý trestní spis včetně příloh, naopak z nahlédnutí jsou vyloučeny pomocné a pracovní spisy soudu a státního zástupce. O nahlédnutí do trestního spisu se pořizuje záznam, který se zakládá do spisu.¹³² Z pohledu obhajoby je nedostatkem současné právní úpravy absence možnosti zapůjčení spisu obhájci k prostudování do jeho sídla. Podle Jelínka by bylo vhodné inspirovat se v německé právní

¹²⁸ Fenyk, J., Hájek, R., Stříž, I., Polák, P.: Trestní zákoník a trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Praha: Linde 2010, str. 534-535.

¹²⁹ Štěpán, J. Ještě k účasti obhájce u vyšetřovacích úkonů. In: Bulletin advokacie č. 8 (1995), str. 64.

¹³⁰ Štěpán, J. Ještě k účasti obhájce u vyšetřovacích úkonů. In: Bulletin advokacie č. 8 (1995), str. 62.

¹³¹ Jelínek J., Uhlířová M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 220.

¹³² Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 704.

úpravě a zakotvit do českého trestního řádu ustanovení upravující zapůjčení trestního spisu obhajobě, neboť by díky tomu obhájce nemusel řešit některé nesnáze související s osobním nahlížením do spisu jako je zejména nedostatečné množství času k prostudování spisu kvůli omezeným úředním hodinám orgánu činného v trestním řízení. Kromě toho by bylo rovněž možné uvažovat i o zavedení povinnosti elektronického vedení trestních spisů a pak by obhajoba mohla nahlížet do trestního spisu pomocí dálkového přístupu.¹³³ Bohužel současný návrh nového trestního řádu v ustanovení § k36, jež upravuje nahlížení do trestního spisu, žádné z uvedených možných řešení nepřináší a nedostatek právní úpravy nenapravuje, a to přesto, že v ustanovení § e31 umožňuje zapůjčení trestního spisu znalci pro účely vypracování znaleckého posudku.¹³⁴

V přípravném řízení může státní zástupce nebo policejní orgán právo nahlédnout do spisů a další práva související s nahlédnutím ze závažných důvodů odepřít. Závažnost důvodů, ze kterých tato práva odepřel policejní orgán, je na žádost osoby, jíž se odepření týká, povinen přezkoumat státní zástupce (§ 65 odst. 2 TŘ). Za závažné důvody odepření lze považovat pouze zcela konkrétní možnost ohrožení či zmaření výsledků vyšetřování nebo možnost narušení objektivnosti důkazů nacházejících se v trestním spisu.¹³⁵ Z jazykového výkladu předmětného ustanovení trestního řádu vyplývá, že obhajobě lze odepřít pouze nahlížení do celého trestního spisu, nikoliv do pouhé jeho části. Policejní orgán tedy nemůže umožnit obhájci nahlédnutí do trestního spisu podle odstavce prvního a současně mu podle odstavce druhého daného ustanovení nahlédnutí do části trestního spisu odepřít. V souladu s ustanovením § 65 trestního řádu má podle současné právní úpravy policejní orgán pouze dvě možnosti, a to buď zpřístupnit obhajobě celý spis k nahlédnutí nebo nahlížení do celého trestního spisu odepřít. Odepření práva nahlížet do spisu musí být vždy náležitě odůvodněno, aby nemohlo ze strany orgánů činných v trestním řízení docházet k úmyslnému utajování skutečností důležitých pro trestní řízení a k omezení práva na obhajobu.¹³⁶

Právo nahlížet do spisů nikdy nelze odepřít obviněnému a obhájci, jakmile byli upozorněni na možnost prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování (§ 65 odst. 2 věta třetí TŘ). Obviněnému a jeho obhájci rovněž nemůže být odepřeno nahlédnutí do usnesení o zahájení trestního stíhání (§ 65 odst. 3 věta druhá TŘ).

¹³³ Jelínek J., Uhlířová M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 228.

¹³⁴ Rekodifikace trestního práva procesního. In: justice.cz [online]. [cit. 2023-06-20].

Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>.

¹³⁵ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 707.

¹³⁶ Vantuch, P. Může policejní orgán odepřít obhajobě nahlédnutí do části spisu? In: Bulletin advokacie č. 4 (2019), str. 10-12.

Závěr

Tato diplomová práce se zabývala postavením a rolí obhájce a jeho úkoly, právy a povinnostmi v přípravném řízení. Na tomto místě lze shrnout, že účast obhájce v přípravném řízení je nesmírně důležitá, protože obhájce poskytuje osobě, proti níž se trestní řízení vede, odbornou právní pomoc a dohlíží na to, aby orgány činné v trestním řízení nezneužívaly svého postavení vůči této osobě, aby postupovaly v průběhu celého trestního řízení v souladu s právními předpisy a aby objasňovaly řádně a včas veškeré skutečnosti svědčící v neprospěch i ve prospěch obviněného. Úkolem obhájce je také v součinnosti s obviněným vymyslet efektivní a v mezích zákona přípustnou taktiku obhajoby. Můžeme říct, že z těchto důvodů je obhájce pro obviněného nepostradatelný a bez jeho pomoci je pro obviněného velmi složité se sám účinně hájit.

Věřím, že cíl této práce vymezený hned v jejím úvodu byl splněn. V první části této práce bylo postupně pojednáno o právu na obhajobu a jeho právní úpravě obsažené ve vnitrostátních i mezinárodních předpisech a dále o obsahu zásady zajištění práva na obhajobu, kterou můžeme rozdělit do tří složek, a to na obhajobu materiální, formální a na právo vyžadovat od orgánů činných v trestních řízení takový postup, aby byl zjištěn skutkový stav věci bez důvodných pochybností a v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí.

Druhá část této práce byla spíše teoretická a věnovala se zprvu tomu, že obhájcem v trestním řízení může být pouze advokát, avšak v některých případech může být obhájce z výkonu obhajoby vyloučen. Kromě toho byla řešena také otázka zastoupení advokáta jakožto obhájce advokátním koncipientem či jiným advokátem. Následně byl v kapitole druhé a třetí druhé části vysvětlen vznik a zánik právního poměru mezi obhájcem a obviněným, kdy tyto kapitoly se věnovaly problematice zvoleného a soudem ustanoveného obhájce. Opomenuta samozřejmě nemohla být ani nutná obhajoba včetně možnosti vzdání se obhájce v některých případech nutné obhajoby. Pátá a poslední kapitola části druhé se týkala práv a povinností obhájce v trestním řízení, která vyplývají nejen z ustanovení trestního řádu, ale také ze zákona o advokacii a dalších stavovských předpisů.

Těžiště této diplomové práce se nachází v části třetí této práce, která byla rozdělena na tři kapitoly. První kapitola se zabývala vymezením přípravného řízení, jeho jednotlivými fázemi, formami a orgány, které se podílejí na průběhu přípravného řízení.

Druhá kapitola se věnovala obhajobě před zahájením trestního stíhání, konkrétně obhajobě zadrženého podezřelého. Jak bylo uvedeno, obhajoba by neměla být podceněna ani v této fázi trestního řízení a lze doporučit, aby zadržený podezřelý kontaktoval advokáta a poradil se s ním ještě předtím, než dojde k jeho výslechu, neboť výpověď zadrženého podezřelého je v této fázi

řízení především podkladem pro rozhodnutí policejního orgánu o tom, zda proti podezřelému zahájí trestní stíhání. Bod druhý kapitoly druhé se pak zabýval právní pomocí advokáta při podání vysvětlení, kterou však nelze ztotožňovat s obhajobou. Právo na právní pomoc advokáta při podání vysvětlení má podezřelý, který nebyl zadržen, nebo jiné osoby podávající vysvětlení, například svědek trestného činu. Právo na obhajobu vzniká až podezřelému, který byl zadržen, nebo osobě, proti které bylo zahájeno trestní stíhání.

Třetí kapitola se soustředila na obhajobu obviněného po zahájení trestního stíhání. Zahájení trestního stíhání je jedním z nejdůležitějších okamžiků celého trestního řízení, neboť jím začíná druhá fáze přípravného řízení, kterou nazýváme vyšetřování. Osoba, proti níž se trestní řízení vede, se od tohoto okamžiku stává obviněným a náleží jí práva vyjmenovaná v § 33 odst. 1 trestního řádu. Z hlediska obhajoby je důležité zmínit, že od zahájení trestního stíhání je obhájce podle § 165 trestního řádu oprávněn účastnit se všech vyšetřovacích úkonů. Dále mu náleží další oprávnění jako například právo nahlížet do spisů podle § 65 trestního řádu nebo právo vyhledávat, předkládat a navrhnout důkazy svědčící obhajobě k provedení podle § 89 odst. 2 věty druhé trestního řádu. Tato jednotlivá oprávnění obhájce byla podrobně rozebrána v jednotlivých bodech kapitoly třetí, přičemž jsem se pokusila upozornit i na některé nedostatky stávající právní úpravy a navrhnout jejich možná řešení.

Při tvorbě této diplomové práce byly využity odborné publikace a množství odborných článků a judikatury Nejvyššího a Ústavního soudu České republiky.

Seznam zkratk

Úmluva	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod
Pakt	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
Listina	Ústavní zákon č. 2/1993, Listina základních práv a svobod
Trestní řád nebo TR	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
Trestní zákoník nebo TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
ZTOPO	Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
Zákon o soudnictví ve věcech mládeže nebo ZSVM	Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)
Zákon o advokacii nebo ZA	Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii
Komora pořadník	Česká advokátní komora abecedně uspořádaný pořadník advokátů vedený jednotlivými soudy, podle něhož jsou advokáti ustanovováni soudem jako obhájci
Etický kodex	Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů
Usnesení ČAK	Usnesení představenstva České advokátní komory č. 13/2004 Věstníku ze dne 12. října 2004 k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhnout důkazy v trestním řízení
Stanovisko NSZ	Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství č. 9/2004
Velká novela	Novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb., jež nabyla účinnosti 1. ledna 2002

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

- Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer 2019. ISBN 978-80-7598-306-0.
- Drašík A., Fenyk J. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer 2017. ISBN 978-80-7552-600-7.
- Fenyk, J., Hájek, R., Stříž, I., Polák, P.: Trestní zákoník a trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Praha: Linde 2010. ISBN 978-80-7201-808-6.
- Gřivna, T. a kol. Právo na obhajobu. Teorie a praxe 21. století. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-593-7.
- Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3.
- Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021. ISBN 978-80-7502-550-0.
- Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 8. aktualizované vydání. Praha: Leges 2020. ISBN 978-80-7502-395-7.
- Jelínek, J., Uhlířová, M., Obhájce v trestním řízení, 1. vydání, Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-88-2.
- Kovářová, D. a kol. Zákon o advokacii a stavovské předpisy. Komentář. Praha: Wolters Kluwer 2017. ISBN 978-80-7552-631-1.
- Mulák, J.: Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges 2019. ISBN 8075023870.
- Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. I. díl. § 1 až § 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0.
- Šámal, P. a kol.: Trestní řád II. Komentář. § 157 - § 314s. 7. vydání. Praha: C. H. Beck 2013. ISBN 978-80-7400-465-0.
- Šámal, P., Novotný, F., Růžička, M., Vondruška, F., Novotná, J. Přípravné řízení trestní. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-741-3.
- Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2018. ISBN 978-80-7400-592-3.
- Repík B.: Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: Nakladatelství Orac 2002. ISBN 80-86199-57-6
- Vantuch, P.: Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck 2010. ISBN 978-80-7400-321-9.
- Vantuch, P. Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-750-7.

2. Seznam použitých odborných článků a příspěvků

- Brázda, J. Kdy může dozorový státní zástupce zamítnout stížnost obviněného proti usnesení o zahájení trestního stíhání. In: Bulletin advokacie č. 4 (2020)
- Fryšták, M.: Úřední záznam o podání vysvětlení jako důkaz v trestním řízení. In: Trestněprávní revue č. 9 (2013)
- Fryšták, M.: Účast obhájce ve vyšetřování. In: Trestněprávní revue č. 5 (2016)
- Jelínek, J.: Pluralita obhájců a problémy s ní spojené. In: Vanduchová, M., Hořák, J. a kolektiv autorů. Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-388-2.
- Lněnička, J. Advokát a obhájce ve věcech trestních. In: Bulletin advokacie č. 8 (1995)
- Mandák, V. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. In: Bulletin advokacie č. 10 (2003)
- Mandák, V.: K povinnosti advokáta podat vysvětlení a vypovídat jako svědek v trestním řízení. In: Trestněprávní revue č. 12 (2003)
- Mates, P., Púry, F. Zákaz nucení k sebeobviňování. In: Bulletin advokacie č. 3 (2019)
- Nett, A. Opatřování důkazu výpovědí svědka obhajobou. In: Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní – minulost a budoucnost. Praha: Leges 2016. ISBN 978-80-7502-185-4.
- Provazník, J. Trestněprávní meze lži při obhajobě v trestním řízení. In: Bulletin advokacie č. 3 (2019)
- Říha, J. Přípravné řízení v návrhu rekodifikované právní úpravy. In: Gřivna, T., Šimánová H. (eds): Přípravné řízení dnes a zítra. Sborník příspěvků z konference pořádané UOČR a FPR ZČU dne 20. června 2019. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk 2019. ISBN 978-80-7380-787-0.
- Štěpán, J. Ještě k účasti obhájce u vyšetřovacích úkonů. In: Bulletin advokacie č. 8 (1995)
- Tichý, J.: Ještě k rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem při trestní obhajobě. In: Bulletin advokacie č. 2 (2005)
- Vantuch, P.: Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce. In: Bulletin advokacie č. 6 (2004)
- Vantuch, P. Obhajoba více obviněných. In: Právní rádce č. 8 (2008)
- Vantuch, P.: K vyloučení advokáta vykonávajícího obhajobu obviněných v substituci. In: Bulletin advokacie č. 4 (2003)
- Vantuch, P.: K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby. In: Bulletin advokacie č. 11 (2012)
- Vantuch, P.: Mlčenlivost obhájce, zproštění mlčenlivosti a jeho oznamovací povinnost. In: Bulletin advokacie č. 4 (2013)
- Vantuch, P.: Obhájce nemůže svědčit. In: Právní rádce č. 12 (2008)
- Vantuch, P.: Zadržení podezřelého a jeho právo na obhajobu. In: Právní rádce č. 10 (2011)
- Vantuch, P.: K právu svědka na přítomnost advokáta při svém výslechu ve světle nálezů Ústavního soudu II. ÚS 386/2004. In: Bulletin advokacie č. 5 (2005)
- Vantuch, P. Zahájení trestního stíhání a jeho účinky vůči podezřelému (osobě, proti níž se řízení vede) od 1.1.2002. In: Trestněprávní revue č. 1 (2003)

Vantuch, P. Výpověď obviněného, jeho vyjádření k obvinění a přerušování výslechu. In: Bulletin advokacie č. 11-12 (2004)

Vantuch, P. Kdy může obhajoba důkaz vyhledat, kdy předložit a kdy jen navrhnout jeho provedení? In: Bulletin advokacie č. 7-8 (2013)

Vantuch, P. Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem v přípravném řízení. In: Bulletin advokacie č. 7-8 (2005)

Vantuch, P. K přístupu soudu ke znaleckým posudkům vyžádaným obhajobou. In: Trestní právo č. 3 (2011)

Vantuch, P. Selekcce důkazů v neprospěch obviněného. In: Trestní právo č. 10 (2010)

Vantuch P. K možnosti odmítnutí návrhů obhajoby na doplnění vyšetřování po prostudování spisu. In: Bulletin advokacie č. 2 (2004)

Vantuch, P. Může policejní orgán odeprít obhajobě nahlédnutí do části spisu? In: Bulletin advokacie č. 4 (2019)

3. Seznam použitých internetových zdrojů

Statistika nuda je, má však cenné údaje. Část I. – Kolik nás je a kde jsme? In advokatnidenik.cz [online].

[cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2020/07/08/statistika-nuda-je-ma-vsak-cenne-udaje-cast-i-kolik-nas-je-a-kde-jsme>.

Rekodifikace trestního práva procesního. In: justice.cz [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>.

4. Seznam použitých právních předpisů

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů

5. Seznam použité judikatury

rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 11. července 2006 ve věci Jalloh vs. Německo

nález Ústavního soudu ze dne 25. září 1996, sp. zn. III. ÚS 83/96

nález Ústavního soudu ze dne 15. května 1997, sp. zn. IV. ÚS 153/96

nález Ústavního soudu ze dne 4. června 1998, sp. zn. III. ÚS 308/97

nález Ústavního soudu ze dne 3. dubna 2008, sp. zn. II. ÚS 2445/07

nález Ústavního soudu ze dne 7. února 2002, sp. zn. III. ÚS 356/01

nález Ústavního soudu ze dne 11. ledna 2007, sp. zn. II. ÚS 530/06

nález Ústavního soudu ze dne 3. listopadu 2004, sp. zn. II. ÚS 268/03

nález Ústavního soudu ze dne 14. května 2008, sp. zn. II. ÚS 2014/07

nález Ústavního soudu ze dne 5. června 1996, sp. zn. II. ÚS 98/95

nález Ústavního soudu ze dne 20. října 2004, sp. zn. II. ÚS 386/04

nález Ústavního soudu ze dne 8. března 2005, sp. zn. I. ÚS 734/04

nález Ústavního soudu ze dne 4. října 2001, sp. zn. III. ÚS 617/2000

nález Ústavního soudu ze dne 15. května 1997, sp. zn. III. ÚS 51/96

nález Ústavního soudu ze dne 12. ledna 2006, sp. zn. II. ÚS 552/05

nález Ústavního soudu ze dne 20. května 1997, sp. zn. I. ÚS 362/96

nález Ústavního soudu ze dne 4. října 2000, sp. zn. II. ÚS 243/2000

usnesení Ústavního soudu ze dne 4. října 2005, sp. zn. II. ÚS 369/05

usnesení Ústavního soudu ze dne 25. srpna 2005, sp. zn. I. ÚS 152/05

rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. července 2006, sp. zn. 8 Tdo 721/2006

rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. října 2001, sp. zn. 5 Tz 238/2001

rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. dubna 1994, sp. zn. Tzn 1/94

rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. července 2009, sp. zn. 4 Tz 41/2009 [R 51/2010 tr.]

rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. února 2012, sp. zn. 3 Tz 120/2011 [R 12/2013 tr.]

rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. ledna 2008, sp. zn. 8 Tdo 1148/2007

rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. června 1988, sp. zn. 11 To 27/88 [R 26/1989 tr.]

rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. února 2004, sp. zn. 4 Tz 204/2003

rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. června 2019, sp. zn. 3 Tz 34/2019

rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. dubna 1968, sp. zn. 7 Tz 11/68 [R 38/1968 tr.]

rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. července 2000, sp. zn. 3 Tz 106/2000

usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. listopadu 2009, sp. zn. 3 Tdo 839/2009

usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. června 2005, sp. zn. 3 Tdo 567/2005
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. ledna 2012, sp. zn. 8 Tdo 1454/2011 [R 6/2013 tr.]
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2007, sp. zn. 6 Tdo 642/2007
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. června 2011, sp. zn. 8 Tdo 713/2011
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. listopadu 2015, sp. zn. 6 Tdo 1231/2015 [R 28/2016 tr.]
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. května 2002, sp. zn. 4 Tz 21/2002
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. července 2006, sp. zn. 8 Tdo 838/2006 [R 25/2007 tr.]
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. ledna 2007, sp. zn. 7 Tdo 1429/2006
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. května 2012, sp. zn. 5 Tdo 413/2012 [R 50/2013 tr.]
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. února 2021, sp. zn. 8 Tdo 1406/2020
usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 6. března 1989, sp. zn. 7 To 1/89 [R 25/1990 tr.]
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2001, sp. zn. 7 Tz 125/2001
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. ledna 2012, sp. zn. 3 Tdo 87/2012 [R 51/2012 tr.]
usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 1. července 1997, sp. zn. 12 To 76/97 [R 50/1998 tr.]
usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 30. března 1994, sp. zn. 1 To 44/94
usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 27. února 2002, sp. zn. 2 To 30/02 [R 42/2003 tr.]
usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 22. dubna 2002, sp. zn. 5 To 70/2002
usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. srpna 1993, sp. zn. 4 To 614/93 [R 20/1994 tr.]

6. Seznam ostatních zdrojů

Usnesení představenstva České advokátní komory č. 6/1998 Věstníku ze dne 8. prosince 1998, kterým se stanoví pravidla pro výkon substitučního oprávnění advokátních koncipientů a jiných zaměstnanců advokáta

Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů

Usnesení představenstva České advokátní komory č. 13/2004 Věstníku ze dne 12. října 2004 k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhopvat důkazy v trestním řízení

Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství č. 9/2004

Účast obhájce v přípravném řízení

Abstrakt

Právo na obhajobu řadíme k nejdůležitějším základním právům osoby, proti níž se trestní řízení vede. Lze ho definovat jako soubor práv, které zákon dává osobě, aby se mohla účinně bránit proti vznesenému obvinění a aby mohla chránit svá práva a zájmy v trestním řízení. Osoba, proti níž se trestní řízení vede, musí být v každém stádiu řízení srozumitelně poučena o svých právech a musí jí být umožněno jejich plné uplatnění. Právo na obhajobu se skládá z několika složek. Jeho nedílnou součástí je právo hájit se v procesu sám a prostředky dle vlastního rozhodnutí, právo zvolit si obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby a právo vyžadovat od orgánů činných v trestním řízení takový postup, aby byl zjištěn skutkový stav věci bez důvodných pochybností a v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí.

Tato diplomová práce je rozvržena na úvod, tři části a závěr. První část práce se zabývá právní úpravou práva na obhajobu a obsahem zásady zajištění práva na obhajobu. Druhá část práce se věnuje postavení obhájce v přípravném řízení. Obhájcem v trestním řízení může být podle § 35 odst. 1 trestního řádu pouze advokát. Předpokládá se, že si obviněný obhájce sám zvolí. Pokud si obviněný obhájce nezvolí, ačkoli ho podle zákona mít musí, bude mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby, neprodleně ustanoven. Trestní řád je založen na prioritě volby obhájce, což znamená, že obhájce zvolený obviněným má přednost před obhájcem ustanoveným soudem. Povinnosti a práva obhájce v trestním řízení vyplývají z § 41 trestního řádu. Třetí část se zabývá obhajobou v přípravném řízení. Přípravné řízení je prvním stádiem trestního řízení a lze ho rozdělit na fázi před zahájením trestního stíhání (prověřování) a fázi po zahájení trestního stíhání (vyšetřování). Ve druhé kapitole třetí části je prozkoumána obhajoba zadrženého podezřelého a právní pomoc advokáta při podání vysvětlení. V následující kapitole části třetí a jejích jednotlivých bodech je podrobněji rozebrána obhajoba obviněného po zahájení trestního stíhání a konkrétní prostředky obhajoby, kterými jsou právo obviněného radit se s obhájcem a vyjadřovat se ke všem skutečnostem, právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící obhajobě, vyhledávat, předkládat a navrhopvat důkazy k jejich provedení, právo obhájce účastnit se vyšetřovacích úkonů a právo obhajoby nahlížet do trestního spisu.

Klíčová slova: právo na obhajobu, obhájce, přípravné řízení trestní

Participation of the defense attorney in the preliminary proceeding

Abstract

The right of defense is one of the most important fundamental rights of a person against whom criminal proceedings are conducted. It can be defined as a set of rights which the law gives to a person in order to enable him or her to defend himself or herself effectively against the charges brought against him or her and to protect his or her rights and interests in criminal proceedings. The person against whom criminal proceedings are brought must be clearly informed of his or her rights at every stage of the proceedings and must be able to exercise them fully. The right of defense consists of several components. It includes the right to defend oneself in the proceedings by the means of one's own choice, the right to choose a defense attorney and to consult him on the manner of defence, and the right to require the criminal proceedings authorities to proceed in such a way as to establish the facts of the case beyond reasonable doubt and to the extent necessary for a decision.

This diploma thesis is divided into an introduction, three parts and a conclusion. The first part of the diploma thesis deals with the legal regulation of the right of defense and the content of the principle of the right of defense. The second part of the diploma thesis deals with the position of the defense attorney in the preliminary proceeding. Pursuant to section 35 subsections 1 of the Criminal Procedure Code, only barrister may be a defense attorney in criminal proceedings. It is presumed that the accused chooses the defense attorney himself. If the accused fails to choose a defense attorney, although he is required by law to have one, he shall be appointed one without delay for the period during which the grounds for necessary defence continue. The Criminal Procedure Code is based on the priority of the choice of the defense attorney, which means that the defense attorney chosen by the accused has priority over the defense attorney appointed by the court. The obligations and rights of the defense attorney in criminal proceedings are in section 41 of the Criminal Procedure Code. The third part of the diploma thesis deals with the defence in preliminary proceeding. Preliminary proceeding is the first stage of criminal proceedings and can be divided into a pre-prosecution stage (screening) and a post-prosecution stage (investigation). The second chapter of part three examines the defence of the detained suspect and the legal assistance of the barrister during giving explanations. In the following chapter of part three and its individual paragraphs, the defence of the accused after the initiation of the criminal prosecution and the specific means of defence are discussed in more detail, which are the right of the accused to consult with his defense attorney and to express his views on all facts, the right to state circumstances and evidence in support of the defence, to seek, present and propose evidence to be

taken, the right of the defense attorney to participate in the investigation and the right of the defence to inspect the criminal file.

Keywords: right of defense, defense attorney, preliminary proceeding